

Krzysztof Warchałowski

Szkoły katolickie w obowiązujących konkordatach z państwami europejskimi

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 41/3-4, 199-247

1998

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. KRZYSZTOF WARCHAŁOWSKI

SZKOŁY KATOLICKIE W OBOWIĄZUJĄCYCH KONKORDATACH Z PAŃSTWAMI EUROPEJSKIMI

Prowadzenie przez Kościół katolicki własnych szkół posiada racje historyczne i współczesne. Całe bowiem szkolnictwo europejskie zawdzięcza swoje powstanie Kościołowi w epoce średniowiecznej.¹

Do czasów Wielkiej Rewolucji Francuskiej w państwach europejskich nie istniał jeszcze państwowy system nauczania. Kościół katolicki zakładał i prowadził szkoły wszystkich rodzajów i stopni od elementarnych do uniwersyteckich włącznie. Państwa nie rościły sobie pretensji do tworzenia szkół i innych ośrodków nauczania, była to bowiem domena Kościoła, a ponadto nie dysponowały jeszcze niezbędnymi środkami.

Dopiero czas Rewolucji Francuskiej i następujący po niej okres rozpoczął nowy etap budowania przez Państwo monopolu w dziedzinie szkolnictwa w imię świeckości szkoły.²

Kościół katolicki nie rezygnował z posiadanych kompetencji względem szkół zarówno z racji historycznych jak i z konieczności realizowania swojej misji w świecie, w zakres której wchodzi również edukacja szkolna.³

Kościół dążył do uzyskania potrzebnych gwarancji w umowach konkordatowych. Pierwszy tego typu układ został zawarty między papieżem Piusem VII i królem Obojga Sycylii w 1818 r. Na mocy tego porozumienia proklamowany został wyznaniowy charakter szkolnictwa publicznego wszystkich stopni, a tym samym powstała publiczna szkoła wyznaniowa katolicka.⁴

¹ J. Krukowski, *Konkordaty współczesne. Doktryna. Teksty. (1964 – 1994)*, Warszawa 1995, s. 197.

² Por. R. Minncrath, *L'Eglise et les Etats concordataire (1846 – 1981). La souverainete spirituelle preface de Jean Gaudemet*, Paris 1993, s. 385.

³ Por. J. Krukowski, dz. cyt., s. 187.

⁴ A. Mercati, *Raccolta di Concordati su materie ecclesiastiche tra la Sancta Sede e le Autorita Civili*, Tipografia Poliglotta Vaticana 1954, t. I, s. 621.

Powstały w XIX wieku system publicznej szkoły katolickiej utrzymał się także w wieku XX w szeregu państw europejskich tradycyjnie katolickich. Przykładem mogą być Włochy, których system szkolnictwa do roku 1984 oparty był na założeniach doktryny katolickiej. Podobnie rzecz się miała w Hiszpanii, gdzie do czasu rewizji konkordatu w 1979 r. panował system publicznej szkoły katolickiej, a program nauczania we wszystkich ośrodkach edukacji publicznej był dostosowany do zasad wiary i moralności katolickiej. Odmienny system wprowadzony został w początkach XX w. wielowyznaniowych państwach germańskich tj. Niemczech i Austrii, gdzie utworzone zostały szkoły publiczne obowiązkowe, a jednocześnie w zależności od woli rodziców tworzone publiczne szkoły wyznaniowe. System ten został potwierdzony umowami konkordatowymi, np. z Rzeszą Niemiecką z 1933 r., Bawarią z 1924 r. i w zasadniczej mierze nie stracił na swej aktualności do dnia dzisiejszego.⁵

We współczesnych państwach laickich istnieje pluralizm systemów edukacji, w którym funkcjonują szkoły katolickie. Prawo do ich zakładania oraz prowadzenia znalazło niejednokrotnie potwierdzenie w postanowieniach konkordatowych zawieranych przez Stolicę Apostolską z poszczególnymi państwami europejskimi. Postanowienia te staną się przedmiotem niniejszej analizy.

1. Austria

1.1. Uznanie prawa Kościoła do zakładania i prowadzenia własnych szkół

Układ między Stolicą Apostolską i Republiką Austriacką dotyczący uregulowania zagadnień szkolnych z 9 lipca 1962 r. zawiera następującą gwarancję: „Kościoł oraz prawnie istniejące instytucje kościelne mają prawo, przy zachowaniu ogólnych przepisów państwowych dotyczących zagadnień szkolnych, zakładać i prowadzić szkoły wszelkiego typu” (art. 2 § 1, pkt 1).⁶

Jak wynika z powyższej normy Kościół katolicki ma prawo tworzyć i prowadzić na terenie Państwa Austriackiego szkoły, które prawo konkordatowe określa mianem „wszelkiego typu”. Protokół końcowy do

⁵ J. Krukowski, dz. cyt., s. 188-189.

⁶ AAS 54 (1962), s. 646.

analizowanego dokumentu zawiera w tym względzie uwagę, że „układ ten nie dotyczy szkół wyższych oraz akademii sztuk pięknych.”⁷

Oznacza to, że układ między Stolicą Apostolską i Republiką Austriacką z 1962 r. dotyczy przede wszystkim szkolnictwa katolickiego stopnia podstawowego i średniego, i w tym zakresie bezspornie przyznaje Kościołowi prawo zakładania i prowadzenia katolickich szkół podstawowych i średnich.⁸

Ponadto, jak wynika z układu: „Przy zachowaniu ogólnie obowiązujących przepisów państwowych Kościół katolicki oraz inne prawnie istniejące instytucje kościelne mają prawo zakładać i prowadzić przedszkola, internaty, świetlice szkolne, bursy itp.” (art. 2 § 1, pkt 3).⁹ Kościół katolicki w Austrii ma zatem prawo zakładać i prowadzić nie tylko katolickie szkoły podstawowe i średnie, ale również katolickie przedszkola, a także inne zakłady i ośrodki wspomagające szkołę o charakterze wychowawczym, nie będące sensu stricto szkołami.

Dla porównania, konkordat z 5 czerwca z 1933 r. gwarantował Kościołowi katolickiemu prawo tworzenia jedynie niższych i średnich zakładów naukowych, wyliczając dodatkowo te instytucje, które strony za takie uważają,¹⁰ co ograniczało prawo Kościoła proklamowane w obowiązującym wówczas Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1917 r.¹¹

Należy podkreślić, że obecnie nie tylko Kościół jako taki, ale także wszystkie jego instytucje, mają w sposób wyraźny przyznane uprawnienie do tworzenia i prowadzenia szkół podstawowych, średnich oraz przedszkoli. Własne szkoły mogą więc tworzyć i prowadzić wszystkie kościelne jednostki organizacyjne: zakony, kongregacje, parafie, instytuty świeckie, stowarzyszenia.¹² Jedynym warunkiem, jaki prawo kodeksowe stawia wobec nich, jest akt ich kanonicznej erekcji. Układ nie wspomina natomiast o osobowości prawnej tych kościelnych jednostek organizacyjnych, co oznacza, że w tym przypadku nie stanowi to koniecznego wymogu.

⁷ AAS 54 (1962), s. 651.

⁸ G. Damizia, *Convenzione fra la Sancta Sede e la Repubblica Austriaca al fine di regolare questioni attinenti l'ordinamento scolastico*, Apollinaris 35 (1962), s. 104.

⁹ AAS 54 (1962), s. 647.

¹⁰ AAS 26 (1934), s. 165, 179; R. Koestler, *Das neue oesterreichische Konkordat*, *Zeitschrift für öffentliches Recht* 15 (1935), s. 18-20.

¹¹ Por. kan 1375.

¹² M. Wegan, *Commentar zum Zusatzvertrag zwischen dem Heiligen Stuhl und der Republik Österreich*, Apollinaris 46 (1973), s. 211.

W porównaniu do konkordatu z 5 czerwca 1933 r. obecny układ poszerza praktycznie bez ograniczenia listę kościelnych podmiotów uprawnionych do zakładania i prowadzenia szkół. Dawne prawo konkordatowe dopuszczało jedynie zakony i kongregacje (art. 6 § 3).¹³ Istotnym warunkiem stawianym wobec Kościoła przy realizacji prawa do zakładania i prowadzenia szkół katolickich jest zobligowanie do zachowania ogólnych norm prawa krajowego. Chodzi o to, aby szkoła katolicka, która powstała zgodnie z normami prawa kanonicznego, została utworzona i funkcjonowała w oparciu o generalne zasady austriackiego prawa oświatowego dotyczącego szkół prywatnych. Umożliwi to szkołom katolickim zachowanie państwowych standardów właściwych poszczególnym stopniom, rodzajom i typom szkół państwowych.¹⁴

1.2. Status szkół katolickich

Układ między Stolicą Apostolską i Republiką Austriacką dotyczący uregulowania zagadnień szkolnych z 9 lipca 1962 r. mówi, że szkoły katolickie mogą uzyskać prawa szkół publicznych: „Przy zachowaniu warunków przewidzianych przez prawo państwowe [...]” (art. 2 § 1, pkt 2).¹⁵

Zatem erygowane przez Kościół na terytorium Austrii, katolickie szkoły szczebla podstawowego i średniego posiadają status szkół prywatnych.¹⁶

Szkoły prywatne, zarówno katolickie jak i prowadzone przez inne związki wyznaniowe lub podmioty niepubliczne, w tym co dotyczy planu zajęć, wykładanych przedmiotów, profilu kształcenia i celów, są analogiczne z równoległymi szkołami państwowymi.¹⁷

Prawo konkordatowe gwarantuje jednak szkołom katolickim możliwość uzyskania praw szkół publicznych tzn. statusu szkół prywatnych zrównanych z publicznymi. Warunkiem stawianym przez analizowany układ jest spełnienie wymogów żądanych przez prawo państwowe. Nie jest to tylko kwestia uwzględnienia norm państwowego prawa oświato-

¹³ AAS 26 (1934), s. 165: „Die Kirche, ihre Orden und Kongregationen haben das Recht, unter Beobachtung der allgemeinen schulgeseztzlichen Bestimmungen Schulen der im § 2[...]”

¹⁴ Por. G. Damizia, art. cyt., s. 105-106.

¹⁵ AAS 54 (1962), s. 646.

¹⁶ E. Melichar, *Die Schulgesetzgebung 1962*, Österreichisches Archiv für Kirchenrecht 15 (1964), s. 290 – 292.

¹⁷ H. Schwendenwein, *Religion in der schule. Rechtsgrundlagen*, Graz / Wien / Köln 1980, s. 134.

wego przy zakładaniu i prowadzeniu omawianych instytucji, bo to jest wymóg konieczny, aby w ogóle mogła powstać szkoła. Chodzi o to, na ile dana szkoła katolicka jest w stanie przejąć funkcje szkoły publicznej. Jest to zależne między innymi od tego:

- 1) czy istnieje zapotrzebowanie ze strony rodziców lub uczniów na funkcjonowanie szkoły katolickiej określonego szczebla w danym okręgu,
- 2) jak wiele dzieci i młodzieży uczęszcza do szkoły katolickiej, odciążając tym samym państwowy system oświatowy.¹⁸

Różnica między szkołami prywatnymi i tymi, które posiadają status szkół zrównanych z publicznymi polega głównie na tym, że te ostatnie są włączone do publicznego systemu szkolnictwa w Austrii i dzięki temu korzystają z pomocy finansowej Państwa, co reguluje szczegółowo analizowany układ.¹⁹ Dla porównania warto dodać, że konkordat z 5 czerwca 1933 r. gwarantował szkołom katolickim w Austrii uzyskanie praw szkół publicznych na podobnych zasadach.²⁰

1.3. Dotacje państwowe

Pomoc władz państwowych dla szkolnictwa katolickiego w Austrii udzielana jest głównie w postaci stałych subwencji personalnych. Jak wynika z prawa konkordatowego pomoc ta przybierała także formę jednorazowych subwencji finansowych.

Przykładem tego jest diecezja Eisenstadt²¹, która na mocy układu między Stolicą Apostolską i Republiką Austriacką z 9 lipca 1962 r. dotyczącego uregulowania zagadnień szkolnych, otrzymała od Państwa na zorganizowanie katolickiego szkolnictwa w Burgenlandzie jednorazową i ostateczną subwencję w wysokości 45 mln szylingów płatnych w pięciu ratach rocznych po 9 mln szylingów (art. 3).²²

¹⁸ Tamże, s. 135.

¹⁹ Por. G. Damizia, art. cyt., s. 105.

²⁰ AAS 26 (1934), s. 254.

²¹ Burgenland był jedynym krajem związkowym Republiki Austriackiej, który przed I wojną światową w ramach monarchii austro-węgierskiej należał do Węgier. Do zawarcia układu w 1962 r. w Burgenlandzie pozostawał odziedziczony po ustawodawstwie węgierskim system oświaty, w którym prywatne szkolnictwo katolickie było znacznie bardziej ograniczone niż w innych krajach związkowych Republiki (T. Włodarczyk, *Konkordaty*, Warszawa 1986, s. 427, przypis).

²² AAS 54 (1962), s. 648.

Następnie protokół do układu dodatkowego pomiędzy Stolicą Apostolską i Republiką Austriacką z 9 lipca 1962 r. w celu uregulowania kwestii dotyczących systemu szkolnego, podpisany 25 kwietnia 1972 r. zawiera zobowiązanie władz państwowych Republiki Austriackiej do dodatkowych obciążeń subwencyjnych, w wyniku których wypłacono w dniu 1 lipca 1972 r. sumę 106,2 mln szylingów.²³

Wypłacona kwota wynikała z różnicy należności, jaka powstała na skutek zawarcia przez umawiające się strony powyższego protokołu w stosunku do układu z 9 lipca 1962 r.²⁴

1.3.1. Subwencje osobowe

Układ ze Stolicą Apostolską dotyczący uregulowania zagadnień szkolnych z 9 lipca 1962 r. przewiduje dwa rodzaje subwencji personalnych ze strony Państwa na rzecz szkół katolickich:

1) *dotacje pieniężne* na pokrycie kosztów zatrudnienia potrzebnego personelu. Ich wielkość oraz ewentualne modyfikacje ustalane są na drodze dodatkowego porozumienia umawiających się stron (art. 2 § 2, pkt 1);

2) *przydział państwowego personelu nauczycielskiego* w wysokości 60% stanu liczbowego personelu koniecznego do prowadzenia szkół katolickich (art. 2 § 2, pkt 2, 5).²⁵ Państwo przyjęło więc stałe zobowiązanie pokrywania 60% kosztów utrzymania niezbędnego personelu nauczycielskiego zatrudnianego w szkołach katolickich stopnia podstawowego i średniego.²⁶ Wspomnianej pomocy nie należy rozumieć jako wkładu pieniężnego, ale Państwo kierować będzie do tych szkół opłacanych przez siebie nauczycieli (art. 2 § 2, pkt 5).²⁷

W dalszej kolejności układ podaje zasady naliczania i warunki konieczne do realizowania przedstawionych subwencji państwowych. Przedstawiają się one w sposób następujący:

1) podstawą określenia liczby nauczycieli kierowanych do szkół katolickich jest stan liczbowy zatrudnienia w tych szkołach w roku szkolnym 1961/62 (art. 2 § 2, pkt 2);

²³ AAS 64 (1972), s. 480; por. T. Włodarczyk, dz. cyt., s. 429.

²⁴ M. Węgan, art. cyt., s. 216.

²⁵ AAS 54 (1962), s. 646.

²⁶ G. Damizia, art. cyt., s. 107; por. E. Melichar, art. cyt., s. 293.

²⁷ Por. art. 2 § 2, pkt 5 Układu między Stolicą Apostolską a Republiką Austriacką dotyczący uregulowania zagadnień szkolnych z 9 lipca 1962 r., AAS 54 (1962), s. 647.

2) większa liczba nauczycieli przydzielana jest przez władze państwowe tylko wówczas, gdy przyrost etatów nauczycielskich wynika ze zmian dokonanych przez Państwo w systemie szkolnictwa (art. 2 § 2, pkt 4);

3) jeżeli liczba nauczycieli zatrudnionych w szkolnictwie państwowym zwiększa się o co najmniej 2%, wówczas Państwo zobowiązuje się również zwiększyć liczbę oddanych do dyspozycji szkół katolickich etatów nauczycielskich (art. 2 § 2, pkt 3).²⁸

Następny Układ dodatkowy do konwencji między Stolicą Apostolską i Republiką Austriacką z 9 lipca 1962 r. dotyczący regulacji systemu szkolnego, podpisany 8 marca 1971 r., dokonał następującej zmiany: „Państwo będzie udzielać Kościołowi katolickiemu regularnych subwencji na wydatki personalne szkół katolickich, które posiadają prawa szkół publicznych.[...] Państwo pozostawi do dyspozycji wymienionych wyżej szkół katolickich te stanowiska nauczycielskie, jakie są wymagane do realizacji programu szkolnego, o ile relacje między liczbą nauczycieli tych szkół są odpowiednie co do istoty dla szkół publicznych tego samego rodzaju lub analogicznego rodzaju i z zachowaniem analogii do warunków miejsca (art. 1 pkt 1-2).²⁹

W wyniku dokonanej zmiany wysokości subwencjonowania szkolnictwa katolickiego Państwo zaoferowało się pokryć całe zapotrzebowanie szkół katolickich na etaty nauczycielskie pod warunkiem, że etaty te tworzone będą na tych samych zasadach jak w równoległych szkołach państwowych, czyli w oparciu o prawo oświatowe.³⁰

Jeżeli chodzi o formę udzielanych subwencji to układ z 1971 r. potwierdza, że generalnie pomoc ta będzie udzielana w formie przydziału opłacanego przez Państwo personelu nauczycielskiego (art. 1 pkt 3).³¹

Jeżeli władze oświatowe nie byłyby w stanie skierować do szkół katolickich wymaganej liczby nauczycieli lub część etatów nauczycielskich zostanie obsadzona przez nauczycieli skierowanych do pracy przez władze kościelne, wówczas Państwo zobligowane jest do pokrycia uposażenia tych osób.

²⁸ Tamże; por. G. Damizia, art. cyt., s. 108-109.

²⁹ AAS 64 (1972), s. 478-479.

³⁰ M. Wcgan, art. cyt., s. 215.

³¹ AAS 64 (1972), s. 479.

W ten sposób wkład Państwa w koszty personalne szkół katolickich posiadających status szkół publicznych, co podkreśla prawo konkordatowe, przybrał formę stałego subwencjonowania.³²

1.4. Nauczyciele szkół katolickich

Kościół rezygnuje z wpływu na obsadę etatów nauczycielskich w szkołach katolickich. Z tego względu Państwo w układzie dodatkowym z 8 marca 1971 r. gwarantuje, że: „Będą przydzielani tylko ci nauczyciele, na których zatrudnienie złoży wniosek ordynariusz diecezji lub przeciwko którego desygnacji nie złoży zastrzeżeń. Zatrudnienie będzie odwołane, jeśli ordynariusz diecezji zadeklaruje niemożliwość dalszego przeznaczenia nauczyciela do szkoły i zgłosi wymóg odwołania zatrudnienia przez kompetentną władzę państwową” (art. 1 pkt 2).³³

Zastrzeżenia ordynariusza co do proponowanego kandydata mogą być natury moralnej lub dotyczyć jego sposobu nauczania. Prośba ordynariusza do kompetentnych władz państwowych może być skierowana w każdym czasie i powinna być uwzględniona bez podejmowania jakichś szczególnych środków.³⁴

Ponadto ordynariusz diecezji może także z własnej inicjatywy proponować niektóre osoby: kapłanów, zakonników i świeckich jako nauczycieli uczących w szkołach katolickich i wynagradzanych przez Państwo. Warunkiem jest jednak, aby osoby te spełniały wymagania stawiane przez prawo państwowe.³⁵

W ten sposób ordynariusz sprawuje kontrolę, a także ponosi odpowiedzialność za szkolnictwo katolickie w swojej diecezji. Pod wymienionymi warunkami Kościół uzyskał od władz państwowych pomoc w postaci obsady etatów nauczycielskich w szkołach katolickich, a państwo zapewniło pełne zrównanie nauczycieli szkół katolickich z nauczycielami szkół państwowych. Oddani przez władze państwowe do dyspozycji szkół katolickich nauczyciele są traktowani co do praw i obowiązków, możliwości awansu, poborów itd. na równi z nauczycielami zaangażowanymi w placówkach państwowych.³⁶

³² M. Wegan, art. cyt., s. 214.

³³ AAS 64 (1972), s. 479.

³⁴ M. Wegan, art. cyt., s. 213; por. G. Damizia, art. cyt., s. 111.

³⁵ AAS 54 (1962), s. 652; por. G. Damizia, art. cyt., s. 112.

³⁶ Por. M. Wegan, art. cyt., s. 213.

2. Hiszpania

2.1. Status szkół katolickich

Posiadający moc aktualnie obowiązującą Układ między Stolicą Apostolską i Państwem Hiszpańskim z 3 stycznia 1979 r., dotyczący nauczania i kwestii kulturalnych, nie zawiera zapisu gwarantującego Kościołowi prawo do zakładania i prowadzenia podstawowych i średnich szkół katolickich ani nie określa szczegółowo statusu tych instytucji edukacyjnych.³⁷

Umawiające się strony uznały najwyraźniej, że wystarczającą gwarancją stanowi zapis hiszpańskiej konstytucji zapewniający osobom fizycznym i prawnym prawo do zakładania ośrodków nauczania.³⁸

Układ postanawia jedynie, że: „Ośrodki nauczania na poziomie uniwersyteckim jakiegokolwiek stopnia i specjalności już istniejące lub te, które Kościół założy w przyszłości, zostaną dostosowane, jeśli chodzi o sposób prowadzenia własnej działalności, do ogłaszanego ustawodawstwa o charakterze generalnym” (art. 9).³⁹

Z cytowanej dyspozycji wynika, że katolickie szkoły średnie oraz podstawowe mają być ujednoczone, co do sposobu zakładania i prowadzenia, zgodnie z normami państwowego prawa oświatowego dotyczącego szkolnictwa publicznego w Hiszpanii. Dzięki temu szkoły katolickie w Hiszpanii działają na tych samych zasadach prawnych co równoległe szkoły państwowe. Dotyczy to nadawania tytułów, kwalifikacji nauczycieli, programów.⁴⁰

Nie budzi jednak wątpliwości fakt, że szkoły te, podobnie jak inne ośrodki edukacyjne zakładane przez podmioty pozapaństwowe, posiadają pozycję szkół prywatnych.⁴¹

W porównaniu do sytuacji jaka wynikała z poprzednio obowiązującego konkordatu z 27 sierpnia 1953 r. szkoły katolickie w Hiszpanii utraciły „wszelkie przywileje” na rzecz równości i uniknięcia jakiegokolwiek dyskryminacji w szkolnictwie.⁴²

³⁷ Por. V. C. Orti, *Gli accordi del 1979 tra la Santa Sede e lo Stato Spagnolo*, Apollinaris 53 (1980), s. 121.

³⁸ Art. 26 ust. 6 Konstytucji Hiszpanii. Szerzej na ten temat: T. Zamarrigo, *Spagna: la Chiesa e la Costituzione*, La Civiltà Cattolica I (1979), s. 284-298.

³⁹ AAS 31 (1980), s. 41.

⁴⁰ J. M. Piñero, *La dotacion de la Iglesia por el Estado en los nuevos acuerdos entre la sancta Sede y el Estado español*, Ius Canonicum 19 (1979), s. 323.

⁴¹ J. Krukowski, dz. cyt., s.197, 200-201.

⁴² Por. AAS 45 (1953), s. 625- 656; por. E. M. y Gutierrez, *El nuevo concordato español*, Madrid 1954, s. 161.

2.2. *Dotacje państwowe*

Układ z 3 stycznia 1979 r. dotyczący nauczania i kwestii kulturalnych postanawia, że ośrodki edukacyjne zakładane i prowadzone przez Kościół katolicki oraz uczniowie uczący się w tych instytucjach „[...]będą mieć prawo do otrzymania subwencji, stypendiów akademickich, ulg podatkowych i innych pomocy, jakie Państwo udziela ośrodkom niepaństwowym i ich alumnom, zgodnie z zasadą równości co do możliwości” (art. 13).⁴³

Znaczy to, że szkoły podstawowe i średnie prowadzone przez instytucje kościelne mogą otrzymać subwencje z budżetu Państwa na podobnych zasadach jak wszystkie szkoły prywatne.⁴⁴

Prawo konkordatowe nie precyzuje jednak ani sposobu udzielania pomocy dla szkół katolickich, ani jej wysokości. Nie odsyła również do żadnych aktów prawa krajowego regulującego te sprawy. Brak precyzyjnego uregulowania sprawia, że kwestie te stają się zarzewiem konfliktów między władzami kościelnymi i państwowymi, jak to miało miejsce w latach 1984-1985, w czasie sprawowania rządów przez socjalistów.⁴⁵

3. Malta

3.1. *Uznanie prawa Kościoła do zakładania i prowadzenia własnych szkół*

Konwencja między Stolicą Apostolską i Republiką Malty o szkołach katolickich z 28 lipca 1991 r., zawiera następującą gwarancję: „Państwo uznaje prawo Kościoła do zakładania i zarządzania swymi szkołami zgodnie z ich specyficzną naturą i autonomią organizowania i funkcjonowania, z zachowaniem ogólnych norm przewidzianych przez państwowy porządek prawny, dotyczący „Narodowego Minimum Programowego”, (National Minimum Curriculum) i „Narodowego Minimum Warunków”, (National Minimum Conditions) jakie są realizowane w szkołach państwowych” (art.2 pkt 1).⁴⁶

⁴³ AAS 31 (1980), s. 43.

⁴⁴ J. Krukowski, dz. cyt., s. 200.

⁴⁵ J. M. Piñero, art. cyt., s. 323.

⁴⁶ AAS 85 (1993), s. 559.

Prawo konkordatowe uznaje prawo Kościoła katolickiego do zakładania i prowadzenia własnych szkół, respektując przy tym autonomię i specyfikę funkcjonowania tych instytucji wynikającą z ich katolickiego charakteru, jak również zorganizowania w oparciu o prawo kanoniczne.

Warunkiem stawianym ze strony Państwa wobec szkolnictwa katolickiego jest konieczność dostosowania tego typu szkół do norm państwowego prawa oświatowego, jeśli chodzi o aspekt organizacyjno-administracyjny jak i wymogi programowe.

Jako podstawę uznania prawa Kościoła do zakładania i kierowania szkołami katolickimi konwencja przywołuje:

- 1) zasady wynikające z Konstytucji Republiki Malty;
- 2) normy wydane przez Organizację Międzynarodową;
- 3) dokumenty Soboru Watykańskiego II wraz z Kodeksem Prawa Kanonicznego;
- 4) prawo rodziców do wyboru szkół, które oni uznają za najlepsze dla swoich dzieci;

5) prawo do wolności edukacji i odpowiadający mu obowiązek Państwa do umożliwienia realizacji tego prawa w praktyce, bez dyskryminacji;

6) docenianie publicznej posługi oferowanej przez szkoły katolickie społeczeństwu maltańskiemu.⁴⁷

Konwencja nie precyzuje wprost, jakiego poziomu szkolnictwa dotyczy, stąd można wnioskować, że uprawnienie Kościoła katolickiego odnosi się do szkół wszystkich stopni, w tym przede wszystkim szkół podstawowych i średnich.

Należy zauważyć, że prawo konkordatowe, gwarantując Kościołowi prawo do zakładania i prowadzenia szkół katolickich, podaje jednocześnie w sposób wyczerpujący podstawy prawne dokonanych uregulowań.

3.2. *Status szkół katolickich*

Konwencja z 28 lipca 1991 r. za szkoły katolickie uznaje te, „[...] które jednocześnie należą do kanonicznych osób prawnych lub są przez nie zarządzane i uznane zostały jako takie na piśmie przez kompetentnego biskupa diecezjalnego oraz podlegają mu zgodnie z normami prawa kanonicznego” (art. 1).⁴⁸

⁴⁷ Por. AAS 85 (1993), s. 558.

⁴⁸ AAS 85 (1993), s. 559.

Prawo konkordatowe określając status szkół katolickich w Republice Malty rozpoczyna od podania definicji szkoły katolickiej, która to definicja jest zgodna z ustaleniami dokonanymi przez prawo kanoniczne.⁴⁹ Zatem za szkołę katolicką konwencja uważa tę, która uznana jest za katolicką przez kompetentne władze kościelne.

Jednocześnie prawo konkordatowe żąda, aby szkoły katolickie funkcjonowały w oparciu o normy przewidziane przez państwowy porządek prawny przewidziany dla szkół państwowych (art. 2).⁵⁰

Jeżeli szkoła, założona zgodnie z prawem kanonicznym i uznana za katolicką przez kompetentne władze kościelne, nie spełnia standardów wymaganych przez państwowe prawo oświatowe odnoszących się do tego typu szkół, wówczas „[...]Minister Edukacji, przed wydaniem jakiegokolwiek ewentualnego rozporządzenia, powinien zezwolić, aby w ciągu 12 miesięcy dana szkoła, zachowując wszelkie inne prawa zagwarantowane przez ustawę, sama zobowiązała się dostosować do tych norm” (art. 2 pkt 2).⁵¹

Ponadto konwencja zobowiązuje władze kościelne do reorganizacji istniejących szkół katolickich w taki sposób, aby szkoły stopnia podstawowego i średniego miały kompletne cykle nauczania (art. 4).⁵²

Powyższe normy dokonują organizacyjno-programowego ujednoczenia szkolnictwa katolickiego stopnia podstawowego i średniego ze szkolnictwem państwowym w Republice Malty.

Chodzi także o to, aby nie tylko szkoły zakładane od momentu wejścia w życie podpisanej konwencji stosowały się do jej ustaleń, ale również i te podstawowe i średnie szkoły katolickie, które Kościół zakładał i prowadził do tego czasu.

W dalszej kolejności konwencja zawiera istotną gwarancję: „Szkoly katolickie są bezpłatne. Bezpłatność nauczania, która została już wprowadzona do szkół średnich będzie rozszerzona na szkoły podstawowe i przedszkola[...]” (art. 5).⁵³

Nieodpłatność nauczania sprawia, że podstawowa i średnia szkoła katolicka oraz w tym wypadku także i przedszkola prowadzone przez podmioty kościelne, podobnie jak analogiczne instytucje państwowe,

⁴⁹ Por. kan 803.

⁵⁰ Por. AAS 85 (1993), s. 559.

⁵¹ AAS 85 (1993), s. 559.

⁵² AAS 85 (1993), s. 560.

⁵³ AAS 85 (1993), s. 561.

dostępne są dla ogółu społeczeństwa. Tym samym prawo rodziców do wychowania i swobodnego wyboru szkół dla swoich dzieci nie jest skrepowane barierą ekonomiczną wynikającą ze statusu majątkowego rodziny. Odpada często powtarzany zarzut o elitarności szkolnictwa katolickiego i jego przeznaczeniu dla wąskich, materialnie sytuowanych, kręgów społecznych.⁵⁴

Szkoły katolickie stopnia podstawowego i średniego w Republice Malty przy zachowaniu właściwej sobie specyfiki są, podobnie jak szkoły państwowe tego samego stopnia i typu:

- a) zorganizowane,
- b) ujednoczone programowo,
- c) bezpłatne.

W ten sposób katolickie szkolnictwo stopnia podstawowego i średniego łączy się ściśle z państwowym systemem szkolnym, co umożliwia uzyskanie przez te szkoły statusu szkół publicznych.

3.3. Programy szkół katolickich

Konwencja ze Stolicą Apostolską o szkołach katolickich z 28 lipca 1991 r. zobowiązuje szkoły katolickie stopnia podstawowego i średniego do realizowania w swoich programach nauczania „Narodowego Minimum Programowego„ (National Minimum Curriculum), jakie obowiązują równoległe szkoły państwowe (art. 2 pkt 1).⁵⁵

Dzięki temu ukończenie katolickiej szkoły podstawowej czy średniej gwarantuje taki sam zakres wykształcenia, jaki zapewnia tego samego szczebla szkolnictwo państwowe.

3.4. Dotacje państwowe

Konwencja ze Stolicą Apostolską o szkołach katolickich z 28 lipca 1991 r. gwarantuje pomoc materialną Państwa dla katolickich szkół podstawowych i średnich. W tym celu na mocy prawa konkordatowego utworzony został specjalny fundusz wspierający finansowo szkolnictwo katolickie w Republice Malty.

⁵⁴ Kongregacja Nauczania Katolickiego, Szkoła katolicka, 19 marca 1977 r., Tekst polski: PPK nr 20621-20712, t. XII, z. 1, s. 109-111, 150.

⁵⁵ Por. AAS 85 (1993), s. 559.

Państwo zobowiązało się, że: „Rząd będzie wypłacać z góry swój wkład, wolny od wszelkich podatków, na fundusz szkół katolickich przy Komisji Edukacji Konferencji Episkopatu Maltańskiego, w sześciu dwumiesięcznych ratach, z wyprzedzeniem, w dniu piętnastego następujących miesięcy: października, grudnia, lutego, kwietnia, czerwca i sierpnia. Z uwagi na różne daty początku nowego roku finansowego Rządu i szkół katolickich, w październiku i grudniu Rząd będzie kontynuować wypłacanie rat w tej samej kwocie, jak w ubiegłym roku szkolnym, postanawiając, że ewentualne różnice będą wyrównane w pierwszych dniach następnego roku finansowego Rządu” (art 8 pkt 1, 2).⁵⁶

Jak widać z powyższej dyspozycji prawo konkordatowe nie tylko gwarantuje udział Państwa w finansowaniu szkolnictwa katolickiego w Republice Malty, ale również precyzuje terminy i zasady, na jakich środki finansowe, desygnowane przez władze państwowe na ten cel, będą przekazywane.

Kwoty przelewane przez Państwo na konto „funduszu” pochodzą z tytułu zobowiązań władzy państwowej do dofinansowania wynagrodzeń personelu szkół katolickich oraz szkolnych inwestycji.

3.4.1. Subwencje osobowe

Zgodnie z dyspozycją konwencji Państwo partycypuje w wynagradzaniu „[...]personelu nauczycielskiego i nienauczycielskiego, [szkół katolickich] włącznie z podatkami na ubezpieczenia socjalne i bonami (bonus) ustanowionymi na drodze ustawowej[...].” (art. 6 pkt 2 a).⁵⁷

Należy zauważyć, że subwencje personalne Państwa dla szkół katolickich dotyczą nie tylko finansowania nauczycieli, ale także pozostałego personelu pomocniczego szkół. Kwoty pieniężne przeznaczane przez władze państwowe na ten cel pokrywają w części nie tylko pensje osób zatrudnionych w szkołach katolickich, ale także świadczenia socjalne właściwe dla poszczególnych grup zawodowych.

Wysokość państwowych subwencji personalnych oblicza się w sposób następujący:

1) Kościół katolicki przekazuje każdego roku na ten cel wszystkie nadwyżki pieniężne pochodzące z lepszego gospodarowania kościelny-

⁵⁶ AAS 85 (1993), s. 564.

⁵⁷ AAS 85 (1993), s. 562.

mi nieruchomościami oraz wkład ofiarowany przez zakonników spełniających posługi w szkołach katolickich.

2) Państwo wnosi wkład do finansowania tych wydatków, w granicach odpowiadających różnicy między ich całkowitą kwotą i wkładem Kościoła.⁵⁸

Wynika stąd, że wysokość kwot przekazywanych szkołom katolickim przez Państwo ustalana jest każdego roku.

W celu ustalenia należnych subwencji na rzecz pensji dla personelu katolickich szkół podstawowych i średnich, Państwo zobowiązuje Komisję Edukacji Konferencji Episkopatu Malty, aby ta, o ile to możliwe, przedstawiła „[...] Ministerstwu Edukacji do 31 sierpnia każdego roku listę personelu nauczycielskiego i nienauczycielskiego, zarówno zakonnego jak i świeckiego, szkół katolickich, przewidzianego jako konieczny na następny rok szkolny, ze wskazaniem odpowiednich wynagrodzeń” (art 7).⁵⁹

3.4.2. Subwencje inwestycyjne

Konwencja ze Stolicą Apostolską o szkołach katolickich z 28 lipca 1991 r. zawiera następujące zobowiązanie: „Kościół oddaje do dyspozycji swoich szkół budynki i przyległe do nich urządzenia w stanie faktycznym, w jakim się one znajdują. Każda restrukturyzacja lub ulepszenie tych budynków, które Rząd obecnie lub w przyszłości uzna za konieczne do wprowadzenia do tych nieruchomości będą wprowadzane na koszt Rządu z zachowaniem jednak jego prawa do odszkodowania, mając na uwadze czas, jaki mógł upłynąć, jeśliby te budynki nie miały być nadal używane dla celów szkolnych” (art.11).⁶⁰

Należy rozumieć, że Rząd Republiki Malty sfinansuje przedsięwzięcia remontowo - budowlane budynków i przyległych do nich urządzeń, oddanych przez Kościół na katolickie szkoły średnie i podstawowe, jeżeli sam uzna w każdym konkretnym przypadku konieczność inwestycji w celu przystosowania danej nieruchomości dla potrzeb szkoły lub konieczność jej ulepszenia. Jednocześnie Rząd rości sobie prawo zwrotu zainwestowanych funduszy, gdyby nieruchomości te zostały później przekazane przez Kościół na inne cele, uwzględniając jednak czas, w którym w budynku tym działała szkoła.

⁵⁸ AAS 85 (1993), s. 562.

⁵⁹ AAS 85 (1993), s. 563.

⁶⁰ AAS 85 (1993), s. 565.

3.4.3. Ulgi finansowe

Prawo konkordatowe przewiduje dwie grupy ulg finansowych dla szkół katolickich:

1) *Pożyczki pieniężne*

„Jeśli w jakimś czasie kanoniczna osoba prawna, [prowadząca lub zarządzająca szkołą katolicką] za aprobatą Konferencji Episkopatu Malty, będzie w potrzebie, Rząd zobowiązuje się zwrócić do banków, aby wyznaczyły koncesję na pożyczkę po niżonych ratach, w celu umożliwienia prac restrukturyzacji, ulepszania, lub rozszerzania, które – zdaniem kompetentnej władzy kościelnej – są pożyteczne dla podniesienia efektywności tych budynków lub urzędzeń szkół kościelnych, lub większego zabezpieczenia rodzicom wykonywania swego prawa wyboru edukacji dla swoich dzieci” (art. 12).⁶¹

Wynika stąd, że Kościół z własnej inicjatywy, w celu podniesienia walorów użytkowych lub zwiększenia ilości miejsc w poszczególnych szkołach katolickich, może uznać za konieczne lub pożyteczne przeprowadzenie prac remontowo-budowlanych budynków i innych urzędzeń, w których funkcjonuje podstawowa lub średnia szkoła katolicka. Prac tych Kościół dokonuje za własne fundusze. Rząd zobowiązuje się jednak umożliwić kościelnym osobom prawnym uzyskanie kredytów bankowych przeznaczonych na ten cel na dogodnych warunkach, motywując to chęcią zabezpieczenia w jeszcze większym stopniu prawa rodziców do edukacji swoich dzieci.

2) *Ulgi podatkowe*

Przed wszystkim należy odnotować, że zgodnie z postanowieniem konwencji opodatkowaniu nie podlegają subwencje finansowe Państwa na rzecz szkół katolickich (art. 8 pkt 1).⁶²

Ponadto Rząd zwalnia szkoły katolickie od podatków celnych od dóbr importowanych na rzecz własnej działalności. Dobra te podlegają taryfie stosowanej w obrocie wewnętrznym czyli niehandlowym, jaką stosuje się względem dóbr użyteczności publicznej. Wprowadzenie ulg podatkowych dla szkół katolickich Republika Malty uzasadnia funkcjami społecznymi, jakie spełnia szkolnictwo katolickie oraz wykluczeniem motywu osiągnięcia zysku przez te instytucje.⁶³

⁶¹ AAS 85 (1993), s. 566.

⁶² AAS 85 (1993), s. 564.

⁶³ AAS 85 (1993), s. 566.

3.5. *Nauczyciele szkół katolickich*

Konwencja ze Stolicą Apostolską o szkołach katolickich z 28 lipca 1991 r. odnośnie nauczycieli szkół katolickich postanawia:

1) personel nauczycielski obejmuje te same kategorie osób, które są przewidziane w szkołach państwowych;

2) liczba personelu nauczycielskiego i nienauczycielskiego jest ustalana w relacji do potrzeb funkcjonalnych i w proporcji do liczby uczniów każdej szkoły, według kryteriów stosowanych w szkołach państwowych;

3) wynagrodzenie personelu nauczycielskiego i nienauczycielskiego, włączając w to także ubezpieczenia społeczne i bony ustalone na drodze ustawowej, określane są na zasadzie równości co do świadczeń i tytułów z tym, co jest płacone w szkołach państwowych (art. 6, pkt 2 d).⁶⁴

Ponadto Państwo gwarantuje nauczycielom szkół katolickich te same udogodnienia, jakie mają nauczyciele szkół państwowych, jak kursy odnowy (in-service training), stypendia naukowe itp. (art. 9).⁶⁵ Zatem nauczyciele katolickich szkół podstawowych i średnich w Republice Malty zrównani są we wszystkich prawach i obowiązkach z nauczycielami uczącymi w szkołach państwowych.

3.6. *Uczniowie szkół katolickich*

Publiczny status szkół katolickich w Republice Malty oraz ich bezpłatność sprawia, że szkolnictwo katolickie jest dostępne dla ogółu społeczeństwa. Nie oznacza to jednak, że nie ma żadnych kryteriów przyjmowania do szkół katolickich.

3.6.1. *Kryteria przyjmowania uczniów*

Kryteria przyjmowania uczniów do szkół katolickich, zgodnie z intencją Konwencji z 28 lipca 1991 r. „[...] są swobodnie ustalane przez kompetentne władze kościelne w taki sposób, aby bez dyskryminacji publiczny charakter posługi oferowany przez te szkoły był zabezpieczony tym, którzy podzielają ich zasady edukacji. To nie wyklucza możliwości, w linii właściwej dla misji Kościoła i w ocenie ze strony władz

⁶⁴ AAS 85 (1993), s. 563.

⁶⁵ AAS 85 (1993), s. 564.

kościelnych, zarezerwowania pewnych miejsc dla kategorii osób nie-uprzywilejowanych lub z uwzględnieniem szczególnych potrzeb społecznych rodziny” (art 3).⁶⁶

Należy zatem stwierdzić, że ustalanie kryteriów przyjmowania uczniów do katolickich szkół podstawowych i średnich leży w całkowitej gestii władzy kościelnej.

W pierwszym rzędzie dostęp do tego typu szkolnictwa powinien być zabezpieczony tym, którzy pragną dla swoich dzieci katolickiego wychowania i edukacji, jakie zapewnia szkoła katolicka.

Kompetentne władze kościelne mogą jednak dopuścić inne kategorie osób. Powinny przy tym kierować się:

- a) misją Kościoła;
- b) zadaniem, jakie Kościół stawia założonym i kierowanym przez siebie szkołom;
- c) dobrem rodziny.

3.6.2. Świadczenia socjalne dla uczniów

Zgodnie z postanowieniem prawa konkordatowego, podobnie jak personelowi, również uczniom szkół katolickich: „Państwo gwarantuje te same przydziały (allowances) i stypendia, jakie są przewidziane dla uczniów szkół państwowych i zagwarantuje im inne udogodnienia jakimi cieszą się uczniowie szkół państwowych, w drodze porozumienia między Konferencją Episkopatu Malty i Ministrem Edukacji[...]” (art 10 pkt 1).⁶⁷

Władze państwowe zatem traktują uczniów szkół katolickich na tych samych prawach co uczniów równoległych szkół państwowych.

3.7. Prawo wydawania świadectw i dyplomów

Konwencja ze Stolicą Apostolską o szkołach katolickich zrównuje kwalifikacje uzyskane w szkolnictwie katolickim z uprawnieniami jakie posiadają absolwenci równoległych szkół państwowych „[...]dla wszystkich celów dla których kwalifikacje te mogą być wymagane, bez jakiegokolwiek dyskryminacji” (art. 10 pkt 2).⁶⁸

⁶⁶ AAS 85 (1993), s. 560.

⁶⁷ AAS 85 (1993), s. 565.

⁶⁸ AAS 85 (1993), s. 565.

Oznacza to, że świadectwa katolickich szkół podstawowych i średnich dają takie same uprawnienia i są respektowane na tych samych zasadach jak analogiczne dokumenty wydawane przez szkoły państwowe.

4. Republika Federalna Niemiec i jej kraje

4.1. *Uznanie prawa Kościoła do zakładania i prowadzenia własnych szkół*

Konkordat między Stolicą Apostolską a III Rzeszą Niemiecką z 20 lipca 1933 r., posiadający moc aktualnie obowiązującego prawa, w kwestii szkolnictwa katolickiego postanawia: „Gwarantuje się zachowanie i zakładanie nowych szkół wyznaniowych. We wszystkich gminach, w których rodzice lub ich zastępcy tego żądają, będą zakładane katolickie szkoły podstawowe, jeżeli liczba uczniów, biorąc słusznie pod uwagę miejscowe warunki organizacyjno-szkolne, pozwoli na zastosowanie państwowych przepisów dotyczących normalnego funkcjonowania szkoły” (art. 23).⁶⁹

Na mocy tego postanowienia Kościół ma prawo do organizowania i prowadzenia szkół katolickich. Realizacja tego prawa uzależniona jest od zaistnienia dwóch elementów:

1) żądania rodziców lub opiekunów prawnych. Tym samym podkreślona została służebna rola szkoły względem prawa rodziców do wychowania dzieci;

2) miejscowych warunków organizacyjnych, które muszą sprostać przepisom prawa państwowego dotyczącym funkcjonowania szkół.⁷⁰

Powyższa dyspozycja prawa konkordatowego miała swoje podstawy w Konstytucji Waimarskiej z 1919 r., która gwarantowała tworzenie szkół katolickich na wniosek wierzących rodziców.⁷¹

Obecnie obowiązująca Ustawa Zasadnicza RFN z 1949 r. zawiera również artykuł, w którym: „Gwarantuje się prawo tworzenia szkół prywatnych [...]”.⁷²

⁶⁹ AAS 25 (1933), s. 398.

⁷⁰ Por. T. Włodarczyk, dz. cyt., s. 240.

⁷¹ J. Krukowski, dz. cyt., s. 188. Szerzej na ten temat: U. Scheuner, *La aportacion de las iglesias al establecimiento de las disposiciones de la Constitución alemana de 11 de agosto de 1919 y de la Ley Fundamental de Bonn de 23 de mayo de 1949 reguladoras del Derecho eclesiástico del Estado*, Salmanticensis 25 (1978), s. 161-176.

⁷² Art. 7 pkt 4 *Konstytucji Republiki Federalnej Niemiec*.

Jeżeli chodzi o kościelne podmioty posiadające prawo do zakładania i prowadzenia szkół katolickich, to konkordat wymienia dwa: zakony i kongregacje zakonne.⁷³ Podmioty te „[...] zostały uprawnione, w ramach ogólnego ustawodawstwa i przy zachowaniu ustalonych prawem warunków do zakładania i prowadzenia szkół prywatnych” (art. 25).⁷⁴

Należy zatem stwierdzić, że Konkordat z Rzeszą Niemiecką z 20 lipca 1933 r., posiadający moc obowiązującą prawa na terytorium Republiki Federalnej Niemiec, uznaje prawo Kościoła katolickiego do zakładania i prowadzenia szkół katolickich.

Na podkreślenie zasługuje silne zaakcentowanie legalizmu państwowego, polegającego na konieczności realizacji uprawnień Kościoła w „[...] granicach obowiązującego ustawodawstwa państwowego [...]”, co wynika z art. 1 omawianego dokumentu.⁷⁵

4.2. Status szkół katolickich

Konkordat Stolicy Apostolskiej z Rzeszą Niemiecką z 20 lipca 1933 r. nie zawiera norm, które określałyby w sposób szczegółowy status oraz funkcjonowanie podstawowych i średnich szkół katolickich w Niemczech. Dokonują tego umowy zawierane pomiędzy Stolicą Apostolską i poszczególnymi krajami federacji niemieckiej. Jedynie z art. 25 tegoż konkordatu wynika niedwuznacznie, że omawiane szkoły katolickie w Niemczech posiadają status szkół prywatnych, a przy spełnieniu wymaganych przepisów państwowych, mogą uzyskać status i uprawnienia analogiczne do szkół publicznych.⁷⁶

Ma to miejsce wtedy, gdy szkoła katolicka przejmuje funkcje i zadania szkoły publicznej, co wyraźnie gwarantuje Konstytucja Republiki Federalnej Niemiec.⁷⁷

⁷³ Por. Pius XII, List apostolski „*Procuratores generales*”, 31 marca 1954, AAS 46 (1954), s. 202-205.

⁷⁴ *Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeszą Niemiecką z 20 lipca 1933*, AAS 25 (1933), s. 399.

⁷⁵ AAS 25 (1933), s. 389; por. T. Włodarczyk, dz. cyt., s. 235, 239.

⁷⁶ AAS 25 (1933), s. 398: „[...] Die die Privatschulen geben die gleichen Berechtigungen wie die staatlichen Schulen, soweit sie die Lehrplan massigen Vorschriften für letztere erfüllen” (art. 25).

⁷⁷ Art. 7 pkt 4 *Konstytucji Republiki Federalnej Niemiec*.

4.3. *Nauczyciele szkół katolickich*

Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeszą Niemiecką z 20 lipca 1933 r. reguluje kwestie związane z nauczycielami katolickich szkół podstawowych: „We wszystkich katolickich szkołach podstawowych zatrudniani będą tylko tacy nauczyciele, którzy należą do Kościoła katolickiego i którzy dają gwarancję, że odpowiadać będą szczególnym wymogom katolickiej szkoły wyznaniowej” (art. 24).⁷⁸

Zgodnie z dyspozycją Konkordatu nauczyciel katolickiej szkoły podstawowej ma spełniać dwa warunki:

1) być wyznania rzymsko-katolickiego;

2) odpowiadać wymogom wynikającym ze specyficznego charakteru i roli szkoły katolickiej. W tym wypadku chodzi głównie o niekwestionowaną postawę moralną nauczyciela.⁷⁹

Ponadto prawo konkordatowe gwarantuje członkom zakonów oraz kongregacji zakonnych, obejmujących posady nauczycieli w katolickich szkołach podstawowych i średnich, zachowanie wszystkich praw i obowiązków należnych nauczycielom jakie przewidują, zarówno odnośnie angażowania jak i nauczania, przepisy państwowego prawa oświatowego (art. 25).⁸⁰

4.1. Bawaria

4.1.1. *Uznanie prawa Kościoła do zakładania i prowadzenia własnych szkół*

Konkordat między Stolicą Apostolską i Wolnym Państwem Bawarii z 24 stycznia 1924 r.⁸¹ oraz jego późniejsze nowelizacje z 1968 oraz 1974 r.⁸² nie zawierają artykułu, który w sposób bezpośredni gwarantowały Kościołowi prawo do zakładania i prowadzenia szkół katolickich.

⁷⁸ AAS 25 (1933), s. 398.

⁷⁹ Por. T. Włodarczyk, dz. cyt., s. 240.

⁸⁰ AAS 25 (1933), s. 398.

⁸¹ AAS 17 (1925), s. 41-56.

⁸² Układ między Stolicą Apostolską i Państwem Bawarskim wprowadzający zmiany i uzupełnienia do art. 5 i 6 Konkordatu z Bawarią z 29 marca 1924 r., podpisany 7 października 1968 r., AAS 61 (1969), s. 163-168.

Układ między Stolicą Apostolską i Państwem Bawarskim dotyczący zmian i uzupełnień wprowadzonych do Konkordatu z Bawarią z 29 marca 1924 r., zmodyfikowanego układem z 7 października 1968 r., podpisany 4 września 1974 r., AAS 66 (1974), s. 601-619.

Jedynie art. 9 konkordatu bawarskiego z 1924 r. mówi o uprawnieniach zakonów i kongregacji, które pod warunkiem posiadania osobowości prawnej, mogą zakładać i prowadzić szkoły prywatne, przestrzegając w tym przedmiocie ogólnych przepisów prawa państwowego.⁸³ Przepis ten jest analogiczny do art. 25 konkordatu z Rzeszą Niemiecką.⁸⁴

4.1.2. Dotacje państwowe

Układ między Stolicą Apostolską i Państwem Bawarskim dotyczący zmian i uzupełnień wprowadzonych do Konkordatu z Bawarią z 29 marca 1924 r., zmodyfikowanego układem z 7 października 1968 r., podpisany 4 września 1974 r., zawiera następującą gwarancję: „Państwo Bawarskie, w ramach świadczeń na rzecz szkół prywatnych udzieli swej pomocy szkołom prywatnym zarządzanym przez instytucje katolickie. W zgodności z przepisami państwowymi, takie szkoły zostaną uznane przez Państwo i będą wspomagane za pośrednictwem subwencji, jak również ułatwień w wymianie nauczycieli” (art. 8 § 1).⁸⁵

Zgodnie z dyspozycją prawa konkordatowego, Państwo zobowiązane jest udzielić katolickim szkołom prywatnym, o ile zostały założone i funkcjonują w oparciu o wymagane przepisy bawarskiego prawa oświatowego, pomocy, tak jak innym szkołom prywatnym. Państwo gwarantuje omawianym szkołom:

- 1) pomoc finansową,
- 2) ułatwienia w wymianie nauczycieli.

W tym wypadku dotacje finansowe z budżetu krajowego dla katolickich szkół prywatnych mają prawne umocowanie w Konstytucji Bawarskiej, która dopuszcza pomoc Państwa dla tego typu szkół, „[...] gdy uprawnieni do wychowania nie mają do dyspozycji szkoły publicznej swojego wyznania, albo swojego światopoglądu.”⁸⁶ Szczegóły reguluje prawo dotyczące prowadzenia szkół prywatnych.⁸⁷

⁸³ AAS 17 (1925), s. 46; W. Schulz, *Bemerkungen zum Vertrag Zwischen dem Heiligen Stuhl und dem Freistaat Bayern zum Änderung und Ergänzung des Bayerischen Konkordats vom 29.3.1924*, *Apollinaris* 48 (1975), s. 163.

⁸⁴ Por. AAS 25 (1933), s. 399; por. T. Włodarczyk, dz. cyt., s. 223.

⁸⁵ AAS 66 (1974), s. 611.

⁸⁶ Art. 134 § 3 Konstytucji Bawarii.

⁸⁷ W. Schulz, art. cyt., s. 163.

Ponadto układ z 1974 r. gwarantuje: „Podstawowym szkołom prywatnym katolickim zarządzanym przez osobę prawną prawa publicznego lub prywatnego, działającym na bazie działalności publicznej i spełniającym w swej strukturze i organizacji przepisy obowiązujące w szkołach publicznych, Państwo na wniosek ich zarządu zwraca konieczne wydatki, które są obliczane na wzór tych, które dotyczą szkół publicznych” (art. 8 § 2).⁸⁸

Działającym na zasadzie ogólnej użyteczności prywatnym szkołom katolickim czy to ludowym czy specjalnym, które organizacyjnie i strukturalnie wypełniają obowiązujące dla szkół publicznych przepisy, Państwo powinno udzielić na wniosek kierownictwa szkoły koniecznych nakładów, których wysokość szacuje się w oparciu o nakłady dla szkół publicznych.⁸⁹

4.1.2.1. Subwencje inwestycyjne

Układ między Stolicą Apostolską i Państwem Bawarskim dotyczący zmian i uzupełnień wprowadzonych do Konkordatu z Bawarią z 29 marca 1924 r., zmodyfikowanego układem z 7 października 1968 r., podpisany 4 września 1974 r. przewiduje: „Wydatki konieczne na prace inwestycyjne, które zostały zaaprobowane przez władze szkolne, dotyczące konstrukcji nowych budynków prywatnych szkół podstawowych i prywatnych szkół specjalnych, jak również ich dostosowania i poszerzenia, będą zwracane przez Państwo w ramach kwot przewidzianych na te cele [...], w odpowiedniej proporcji do wydatków budowlanych z publicznych finansów na szkoły publiczne” (art. 8 § 3).⁹⁰

Kościół katolicki w Bawarii może zatem otrzymać pomoc z kasy państwowej na prace inwestycyjne dotyczące katolickich szkół podstawowych, jeżeli wydatki te będą:

- 1) konieczne,
- 2) uznane przez krajowe władze oświatowe,
- 3) proporcjonalne do analogicznych nakładów przewidzianych w budżecie na te cele dla szkół publicznych.⁹¹

⁸⁸ AAS 66 (1974), s. 611.

⁸⁹ W. Schulz, art. cyt., s. 163.

⁹⁰ AAS 66 (1974), s. 612.

⁹¹ Por. W. Schulz, art. cyt., s. 163.

Powyższe gwarancje prawa konkordatowego wskazują na przyznanie szkołom katolickim w Bawarii statusu podobnego do szkół publicznych w zakresie finansowania.⁹²

4.2. Dolna Saksonia

4.2.1. *Uznanie prawa Kościoła do zakładania i prowadzenia własnych szkół*

Układ między Stolicą Apostolską i Dolną Saksonią wprowadzający niektóre zmiany do Konkordatu z 26 lutego 1965 r., podpisany 21 maja 1973 r. postanawia: „Kraj gwarantuje utrzymanie i nową erekcję wyznaniowych szkół katolickich w zakresie nauczania podstawowego (od I do IV klasy)[...]” (art. 6 ust. 1).⁹³

Należy stwierdzić, że prawo konkordatowe uznaje prawo Kościoła katolickiego do zakładania i prowadzenia szkół katolickich szczebla podstawowego (Volksschulen) w Dolnej Saksonii. Szkoły te mogą być erygowane: „Na wniosek rodziców lub innych osób odpowiadających za edukację [...], gdy [...] nauczanie szkolne innych uczniów w zakresie danej jednostki szkolnej zostanie zabezpieczone [...]” (art. 6 ust. 2).⁹⁴

Jak wynika z prawa konkordatowego, inicjatywa erekcji katolickich szkół podstawowych leży po stronie rodziców lub osób odpowiedzialnych za wychowanie, którzy pragną posyłać swoje dzieci do tego typu szkół. W ten sposób „szkoła katolicka” realizuje nie tylko prawo Kościoła do nauczania, ale również wychodzi naprzeciw potrzebom społecznym. Najpierw jednak musi zostać zabezpieczony w dostateczny sposób obowiązek szkolny odnośnie innych uczniów danego okręgu.

Jeżeli chodzi o katolickie szkoły średnie to: „Kraj gwarantuje erekcję, konserwację i utrzymanie Orientierungsstufen [szkół stopni orientacyjnych] i Hauptschulen [szkół głównych] będących w gestii kościelnej zgodnie z układami zawartymi odpowiednio między Stolicą Apostolską i Krajem” (art. 6 ust. 3).⁹⁵

Ponadto Umowa wykonawcza do art. 5 ust. 2 i art. 6 Konkordatu między Stolicą Apostolską i Krajem Dolnej Saksonii z 26 lutego 1965 r.,

⁹² J. Krukowski, dz. cyt., s. 199.

⁹³ AAS 65 (1973), s. 644.

⁹⁴ AAS 65 (1973), s. 644.

⁹⁵ AAS 65 (1973), s. 644.

podpisana 29 października 1993 przewiduje możliwość prowadzenia przez Kościół szkół realnych (Realschulen) i zastępczych (Ersatzschulen).

Odnosnie tych ostatnich gwarancje konkordatowe są tak szczegółowe, że dokument wymienia nawet miejscowości, w których te katolickie szkoły średnie pozostające w gestii Kościoła mogą być założone i prowadzone.⁹⁶

Warunkiem stawianym przez prawo konkordatowe, aby średnie szkoły katolickie otrzymały stopień szkół realnych, głównych czy zastępczych jest konieczność dostosowania ich do struktur i funkcjonowania równoległych szkół publicznych, działających w podobnych warunkach. Ponadto w zasięgu działania danego publicznego zarządu szkoły musi być utrzymana przynajmniej jedna szkoła dla uczniów i uczennic wszystkich wyznań.⁹⁷

W celu porównania warunków należy uwzględnić następujące czynniki:

- a) liczbę mieszkańców, obszar i układ komunikacyjny danej gminy,
- b) zmiany w strukturze i liczbie ludności,
- c) intensywność danego kursu szkolnego.⁹⁸

4.2.2. Status szkół katolickich

Umowy między Stolicą Apostolską i Krajem Dolnej Saksonii nie określają wprost statusu katolickich szkół podstawowych i średnich. Wyjątek stanowi Układ między Stolicą Apostolską i Dolną Saksonią wprowadzający zmiany do Konkordatu z 26 lutego 1965 r., podpisany 8 maja 1989 r.

Specyfika tego dokumentu polega na tym, że reguluje status tylko jednej katolickiej szkoły średniej w Kraju Dolnej Saksonii, którą jest Gimnazjum Biskupie św. Józefa (Gymnasium Josephinum) w Hildesheim.

Na mocy układu szkoła ta, prowadzona jako publiczna, z dniem 1 sierpnia 1989 r. nabywa status prawny szkoły mającej funkcje szkoły publicznej (anerkante Ersatzschule), zgodnie z dyspozycjami prawa państwowego i ze wszystkimi konsekwencjami dotyczącymi uczniów i personelu.⁹⁹

⁹⁶ Umowa wykonawcza do art. 5 ust. 2 i art. 6 Konkordatu między Stolicą Apostolską i Krajem Dolnej Saksonii z 26 lutego 1965 r., podpisana 29 października 1993 r. (Tekst ogłoszony w dniu podpisania, nie opublikowany w AAS w momencie składania opracowania); w: J. K r u k o w s k i, dz. cyt., s. 294.

⁹⁷ Por. Tamże

⁹⁸ Tamże

⁹⁹ Por. AAS 81 (1989), s. 1102.

Powyższe gwarancje udzielone wymienionej szkole katolickiej są wynikiem roli, jaką Biskupie Gimnazjum św. Józefa odegrało w rozwoju szkolnictwa i kultury Dolnej Saksonii.

4.2.3. Dotacje państwowe

Konkordat między Stolicą Apostolską i Dolną Saksonią, podpisany 26 lutego 1965 r. gwarantuje: „W planie ogólnym subwencji dla szkół prywatnych, Kraj będzie kontynuować udzielanie pomocy dla szkół prowadzonych przez instytucje kościelne. W myśl przepisów państwowych szkoły te zostaną uznane przez Państwo i utrzymywane za pośrednictwem wkładów finansowych [...] z zachowaniem [...] proporcji z kwotami przeznaczonymi na szkoły publiczne - jak również za pośrednictwem ułatwień w wymianie personelu nauczającego” (art. 8).¹⁰⁰

Zatem władze krajowe Dolnej Saksonii zobowiązują się do udzielania stałych subwencji finansowych dla katolickich szkół podstawowych i średnich, które cieszą się prawnym uznaniem ze strony Państwa.¹⁰¹ Wysokość państwowych dotacji dla omawianych szkół katolickich jest porównywalna z kwotami przeznaczanymi na szkoły publiczne w danym roku budżetowym.

Pomoc Państwa dla szkół katolickich w Dolnej Saksonii przybiera trzy formy: subwencji rzeczowych, osobowych i inwestycyjnych.

4.2.3.1. Subwencje rzeczowe

Umowa wykonawcza do art. 5 ust. 2 i art. 6 konkordatu między Stolicą Apostolską i Krajem Dolnej Saksonii z 26 lutego 1965 r., podpisana 29 października 1993 r. stwierdza: „Kraj będzie partycypował w bieżących kosztach rzeczowych w wysokości 15 ze stu całkowitej kwoty. Przy tym za podstawę ma służyć kwota [...] na jednego ucznia na rok budżetowy 1994. [...] Do kosztów rzeczowych nie należą nakłady na budowę szkół oraz podstawowe wydatki na cele szkolne.”¹⁰²

Powyższa dyspozycja gwarantuje pomoc Państwa w utrzymaniu szkół katolickich wysokości 15% koniecznych nakładów przeznaczanych na te cele.

¹⁰⁰ AAS 57 (1965), s. 841.

¹⁰¹ M. Staszewski, *Z problematyki konkordatów i porozumień*, Warszawa 1968, s. 45.

¹⁰² J. Krukowski, dz. cyt., s. 295.

4.2.3.2. *Subwencje osobowe*

Udział władz krajowych w opłacaniu personelu nauczycielskiego szkół katolickich w Dolnej Saksonii przedstawia się następująco:

1) wszystkim nauczycielom zatrudnionym w szkolnictwie katolickim władze państwowe refundują wydatki poniesione zgodnie z postanowieniami ustawy o zaopatrzeniu pracowników;

2) nauczyciele zatrudnieni w katolickich szkołach realnych i zastępczych posiadający status urzędników państwowych otrzymują pełne wynagrodzenie z kasy państwowej według stawek należnych nauczycielom zatrudnionym w szkołach publicznych;

3) nauczyciele kościelni zatrudnieni w katolickich szkołach realnych i zastępczych otrzymują od Państwa rzeczywiście wypracowane pobory lub wyrównanie do wysokości wynagrodzenia otrzymywanego w szkołach publicznych.

Przy tym, stosownie do zasad państwowych, stawki na ubezpieczenia społeczne i ustawowe ubezpieczenia od następstw nieszczęśliwych wypadków oraz składki na zaopatrzenie dodatkowe są refundowane przez Państwo w wysokości wydatków rzeczywistych.¹⁰³

Władze krajowe Dolnej Saksonii zastrzegają sobie, że „Liczba nauczycieli, których koszt personalne pokrywa Kraj jest określona zgodnie z normą obowiązującą w szkołach państwowych.”¹⁰⁴

4.2.3.3. *Subwencje inwestycyjne*

Umowa wykonawcza do art. 5 ust. 2 i art 6 konkordatu między Stolicą Apostolską i Krajem Dolnej Saksonii z 26 lutego 1965 r., podpisana 29 października 1993 r. przewiduje: „Nakłady inwestycyjne pokrywa kościelny zarząd szkoły. Kraj partycypuje w nich podobnie jak w przypadku szkół znajdujących się pod zarządem publicznym.”¹⁰⁵

Oznacza to że subwencje Państwa na inwestycje katolickich szkół podstawowych i średnich kształtują się na takim samym poziomie jak dla równoległych szkół publicznych.

Ponadto władze państwowe zobowiązują się wspomagać starania Kościoła:

¹⁰³ Tamże

¹⁰⁴ Tamże

¹⁰⁵ Tamże

- 1) o nieodpłatne przejmowanie potrzebnych budynków i urządzeń szkolnych,
- 2) o zredukowanie kosztów inwestycyjnych ponoszonych przez zarząd szkoły o 50%.¹⁰⁶

4.2.4. *Nauczyciele szkół katolickich*

Umowa wykonawcza do art. 5 ust. 2 i art. 6 konkordatu między Stolicą Apostolską i Krajem Dolnej Saksonii z 26 lutego 1965 r., podpisana 29 października 1993 r. reguluje również kwestie związane z zatrudnianiem personelu nauczycielskiego w szkołach katolickich. Dokument stwierdza, że w celu zatrudnienia w realnych i zastępczych szkołach katolickich, które wylicza układ „[...] nauczyciele zatrudnieni na etatach szkół Dolnej Saksonii zostaną urlopowani, zachowując prawo do otrzymania comiesięcznych poborów. Czas urlopowania zostanie zrównany z okresem zatrudnienia w szkolnictwie publicznym. Nauczyciele pozostaną w stosunku służbowym [stosunku pracy].

Nauczycielom zatrudnionym w szkołach [...] [wyżej wymienionych], którzy nie są urlopowanymi urzędnikami krajowymi, Kraj wypłaca rzeczywiście wypracowane pobory lub wyrównanie do wysokości poborów, lub wyrównanie wynagrodzenia porównywalnego nauczyciela zatrudnionego w odpowiedniej szkole państwowej.”¹⁰⁷

Z powyższej normy wynika, że w wymienionych szkołach katolickich mogą być zatrudnione dwie grupy nauczycieli:

- 1) nauczyciele pracujący w szkołach publicznych i z tego tytułu posiadający status urzędników państwowych. Na czas pracy w szkole katolickiej traktowani są przez krajowe władze szkolne jako pracownicy przebywający na płatnym, państwowym urlopie, przy czym zachowują ciągłość pracy, status urzędnika państwowego oraz świadczenia socjalne należne tej grupie zawodowej;

- 2) nauczyciele nie posiadający statusu urzędników państwowych (np. nauczyciele kościelni- duchowni, siostry zakonne). Pobierają od państwa wynagrodzenie według stawek przewidzianych w szkołach publicznych oraz należne świadczenia socjalne.

¹⁰⁶ Tamże

¹⁰⁷ Tamże

4.2.5. Uczniowie szkół katolickich

Szkoły katolickie przeznaczone są zasadniczo dla uczniów, których rodzice lub sami uczniowie, po osiągnięciu przepisanej prawem wieku, pragną pobierać edukację w oparciu o zasady i wartości promowane przez Kościół katolicki. Szkoły te nie są jednak zamknięte dla uczniów innego wyznania czy światopoglądu.

4.2.5.1. Kryteria przyjmowania uczniów

Umowa wykonawcza do art. 5 ust. 2 i art. 6 konkordatu między Stolicą Apostolską i Krajem Dolnej Saksonii z 26 lutego 1965 r., podpisana 29 października 1993 r. dopuszcza możliwość naboru uczniów i uczennic niekatolików do podstawowych i średnich szkół katolickich, jednak ich udział nie może przekroczyć 20%. Na wniosek zarządu poszczególnych szkół Ministerstwo do Spraw Kultu na zasadzie wyjątku może dopuścić większy procent tej młodzieży. W przypadku przekroczenia wyznaczonych w tym względzie limitów, szkoła korzysta ze zwiększonej pomocy finansowej Państwa według stawek dla szkół pod wolnym zarządem, a nie według ustaleń prawa konkordatowego.¹⁰⁸

4.2.5.2. Świadczenia socjalne dla uczniów

Umowa wykonawcza do art. 5 ust. 2 i art. 6 konkordatu między Stolicą Apostolską i Krajem Dolnej Saksonii zawiera gwarancję zapewniającą ze strony Państwa uczniom i uczennicom katolickich szkół realnych i zastępczych przewóz do szkół lub zwrot kosztów dojazdu.¹⁰⁹

4.2.6. Nadzór nad szkołami katolickimi

Prawo konkordatowe gwarantuje szkolnym władzom zwierzchnim i Krajowej Izbie Kontroli w odniesieniu do zarządów katolickich szkół realnych i zastępczych upoważnienie do:

- kontroli na miejscu wszystkich danych dotyczących świadczeń finansowych Państwa;

¹⁰⁸ Por. Tamże, s. 296.

¹⁰⁹ Por. Tamże, s. 295.

- wglądu do dokumentów oraz żądania informacji dotyczących tego tematu.¹¹⁰

Z powyższej dyspozycji wynika, że władze krajowe udzielając subwencji finansowych szkołom katolickim pragną zachować sobie prawo kontroli nad rozdysponowaniem przyznanych kwot przez poszczególne szkoły.

4.3. Nadrenia-Palatynat

4.3.1. *Uznanie prawa Kościoła do zakładania i prowadzenia własnych szkół*

Układ między Stolicą Apostolską i Krajem Nadrenii-Palatynatu dotyczący szkół i doskonalenia nauczycieli, podpisany 15 maja 1973 r. w art. I postanawia: „Kościołowi katolickiemu nadal zagwarantowane jest prawo zakładania i zarządzania szkołami prywatnymi[...]”¹¹¹

Powyższy artykuł gwarantuje Kościołowi katolickiemu prawo zakładania i prowadzenia własnych szkół. Dokument nie precyzuje o jakiego rodzaju szkoły chodzi, jednak z treści układu można wywnioskować, że dotyczy on szkół podstawowych i średnich.

4.3.2. *Status szkół katolickich*

Katolickie szkoły podstawowe i średnie zakładane oraz prowadzone przez Kościół w Kraju Nadrenii-Palatynacie posiadają charakter szkół prywatnych. Jednak, jak postanawia Układ między Stolicą Apostolską i Nadrenią-Palatynatem z 15 maja 1973 r., szkoły te „[...]są zrównane w randze ze szkołami publicznymi” (art. 1).¹¹²

Zrównanie szkół katolickich ze szkołami publicznymi wiąże się ze zmianą Konstytucji Kraju Nadrenii-Palatynatu z dnia 8 lipca 1970 r., mocą której podstawowe szkoły publiczne (Grundschulen), szkoły główne (Hauptschulen) i szkoły specjalne (Sonderschulen) stały się szkołami chrześcijańskimi (preambuła).¹¹³

¹¹⁰ Tamże

¹¹¹ AAS 65 (1973), s. 632.

¹¹² AAS 65 (1973), s. 632.

¹¹³ Por. Krukowski, dz.cyt., s. 199.

Niektóre szkoły katolickie przejmują funkcje szkół publicznych i działając na zasadzie użyteczności publicznej zostają wpisane w państwowy system szkolny (art. 3).¹¹⁴

4.3.3. Dotacje państwowe

Na mocy układu między Stolicą Apostolską i Krajem Nadrenii-Palatynatu dotyczącego szkół i doskonalenia nauczycieli, władze krajowe zobowiązały się udzielać pomocy wszystkim szkołom zarządzanym przez instytucje katolickie na zasadzie „[...] ogólnych świadczeń na rzecz szkół prywatnych [...]” (art. 2).¹¹⁵

Natomiast te szkoły katolickie, które zgodnie z postanowieniem układu „[...]” są uznane przez Państwo, jako szkoły spełniające funkcje szkoły publicznej (Ersatzschulen), działają na podstawie użyteczności publicznej i odciażają organizację szkolną Kraju, na wniosek instytucji zarządzającej będą wspierane za pośrednictwem subwencji z finansów publicznych, jak również przez przydział państwowego personelu nauczającego” (art 3).¹¹⁶

Z powyższej normy wynika, że władze Nadrenii-Palatynatu doceniają rolę podstawowej i średniej szkoły katolickiej jako instytucji wspomagającej i odciażającej szkolnictwo publiczne. Z tego względu Kraj udziela omawianym szkołom pomocy, która dotyczy następujących sfer funkcjonowania tych instytucji: potrzeb bieżących, świadczeń inwestycyjnych, personelu nauczycielskiego i pomocniczego oraz uczniów.

4.3.3.1. Subwencje rzeczowe

Szkolnictwo katolickie stopnia podstawowego i średniego w Nadrenii-Palatynacie otrzymuje również wsparcie finansowe konieczne do bieżącego funkcjonowania szkół. Gwarantuje to analizowany układ: „Jako świadczenia na bieżące potrzeby (zu den laufenden Sachkosten), jako świadczenie na bieżące wydatki instytucja zarządzająca otrzyma kwotę równą co najmniej 10% wydatków personalnych [...]”(art. 6).¹¹⁷

¹¹⁴ AAS 65 (1973), s. 632.

¹¹⁵ AAS 65 (1973), s. 632.

¹¹⁶ Por. AAS 65 (1973), s. 632. Pojęcie „ katolicka instytucja zarządzająca” („ente gestore cattolico”-”katholischer Trager”) obejmuje Kościół katolicki i jego organizacje, jak również kanonicznie uznane stowarzyszenia katolickie zarządzające szkołami (AAS 65 (1973), s. 635.

¹¹⁷ AAS 65 (1973), s. 633.

Z analizy normy konkordatowej wynika, że Kraj udziela szkołom katolickim stopnia podstawowego i średniego dotacji finansowych na bieżące funkcjonowanie szkoły, w wysokości 10-tej części sumy koniecznej do opłacenia personelu nauczycielskiego i pomocniczego szkoły.¹¹⁸

4.3.3.2. Subwencje osobowe

Układ między Stolicą Apostolską i Krajem Nadrenii-Palatynatu dotyczący szkół i doskonalenia nauczycieli, podpisany 15 maja 1973 r. zawiera gwarancję, w której władze państwowe zobowiązują się udzielać subwencji „[...] na wydatki personelu; świadczenia te obliczane są według średniej sumy wydatków na nauczycieli i pomocniczy personel nauczycielski, mający analogiczny status prawny w odpowiadających im szkołach publicznych” (art. 4).¹¹⁹

Protokół końcowy analizowanego układu precyzuje wielkość i zakres świadczeń państwowych przeznaczanych na ten cel: „Dla każdego nauczyciela przyjętego z upoważnienia władzy szkolnej Kraju, zostanie przydzielona kwota równa średniemu stypendium lub średniemu wynagrodzeniu nauczyciela odpowiedniej szkoły publicznej, która ma analogiczny status prawny [...], kwoty zostaną przydzielone tylko dla liczby osób, które średnio znajdują się w dyspozycji porównywalnych szkół publicznych.”¹²⁰

Należy zatem stwierdzić, że prawo konkordatowe gwarantuje dotacje na opłaty personelu nauczycielskiego i pomocniczego katolickich szkół podstawowych i średnich z budżetu krajowego. Ich wielkość obliczana jest według średnich krajowych stawek obowiązujących w równoległych szkołach publicznych i dotyczy porównywalnej liczby osób.¹²¹

Jednocześnie władze krajowe Nadrenii-Palatynatu zobowiązują się do dodatkowych dotacji finansowych na wsparcie świadczeń emerytalnych dla nauczycieli i personelu pomocniczego katolickich szkół średnich i podstawowych „[...] zgodnie z kryteriami państwowymi, równych wydatkom na potrzeby losowe, jednak nie więcej od całościowej kwoty równej 25% świadczeń udzielanych [...] nauczycielom zatrudnionych na więcej niż pół etatu” (art 5).¹²²

¹¹⁸ Por. Włodarczyk, dz. cyt., s. 464.

¹¹⁹ AAS 65 (1973), s. 632.

¹²⁰ AAS 65 (1973), s. 637-638.

¹²¹ J. Krukowski, dz. cyt., s. 200.

¹²² AAS 65 (1973), s. 632.

Ponadto, obok świadczeń finansowych na rzecz funduszu osobowego, władze krajowe Nadrenii-Palatynatu mogą oddelegować potrzebną liczbę nauczycieli państwowych w celu podjęcia pracy w szkołach katolickich: „Na wniosek instytucji zarządzającej za zgodą kompetentnej władzy szkolnej Kraj przydzieli nauczycieli państwowych do pracy w szkołach podstawowych, głównych, specjalnych i zawodowych[...]” (art. 10).¹²³

Należy zauważyć, że przydział państwowego personelu nauczycielskiego dla szkół katolickich realizowany jest na prośbę kościelnej instytucji zarządzającej szkołą i po udzieleniu aprobaty kompetentnych władz oświatowych.

Protokół końcowy dokumentu dodaje, że: „Nauczyciele zostaną przydzieleni w liczbie nie wyższej od tej, jaka średnio jest do dyspozycji dla kompleksu godzin nauczania normalnie przewidzianego w porównywalnej szkole publicznej[...]”.¹²⁴

Władze państwowe zobowiązują się zatem oddelegować do pracy w katolickich szkołach podstawowych i średnich nauczycieli państwowych według proporcji, w stosunku do liczby godzin, przyjętej w szkołach publicznych.

4.3.3.3. *Subwencje inwestycyjne*

Władze krajowe Nadrenii-Palatynatu zgodnie z Układem ze Stolicą Apostolską dotyczącym szkół i doskonalenia nauczycieli z 15 maja 1973 r. zobowiązują się uczestniczyć w wydatkach inwestycyjnych szkół katolickich.

Z tego względu wydatki związane z pracami zatwierdzonymi przez władze szkolne, dotyczącymi budowy, przebudowy, i rozbudowy budynków i urządzeń szkolnych, jak również na pierwsze wyposażenie instytucja zarządzająca szkołą otrzyma subwencje.

Wynosić ona będzie:

1) w przypadku szkół podstawowych (Grundschulen), głównych (Hauptschulen), specjalnych (Sonderschulen) i zawodowych (Sonderberufsschulen)- do 80%,

2) dla szkół ogólnokształcących nie wymienionych w nr 1- do 50% kosztów budowy (art. 7).¹²⁵

Świadczenia ze strony Państwa na budowę i remonty szkół przeprowadzane przez zarząd szkół katolickich pokrywają od 50-80 % realnych kosztów tych przedsięwzięć pod warunkim, że przeprowadzane prace zostaną zaaprobowane przez władze oświatowe.

¹²³ AAS 65 (1973), s. 634; por. T. Włodarczyk, dz. cyt., s. 465.

¹²⁴ AAS 65 (1973), s. 641.

¹²⁵ AAS 65 (1973), s. 633.

Jednocześnie układ gwarantuje, że w porządku konieczności, te prace budowlane otrzymują taką samą rangę jak analogiczne przedsięwzięcia dotyczące szkół publicznych.¹²⁶

4.3.4. *Nauczyciele szkół katolickich*

Nauczycieli szkół katolickich, biorąc pod uwagę kryterium angażu, można podzielić na dwie grupy:

1) Nauczyciele zatrudnieni przez zarząd katolickich szkół podstawowych i średnich.

Do tej grupy należy zaliczyć między innymi duchownych, zakonników i zakonnice pracujące w szkołach katolickich.

2) Nauczyciele państwowi przydzieleni na wniosek instytucji zarządzającej do pracy w szkołach katolickich.

Nauczyciele przydzieleni spośród personelu państwowego zachowują ciągłość praw służbowych do świadczeń publicznych, otrzymują wynagrodzenie zgodnie z normami państwowymi oraz prawo do świadczeń socjalnych na równi z nauczycielami szkół publicznych, co gwarantuje prawo konkordatowe.¹²⁷

Zgodnie z dyspozycją układu zawartego między Stolicą Apostolską i Krajem Nadrenii - Palatynatu, przed skierowaniem do pracy w szkole katolickiej nauczyciel powinien wyrazić na to zgodę.

Jednocześnie zachowuje się przy tym uprawnienia kompetentnych władz kościelnych, które mają prawo nauczyciela nie przyjąć lub żądać odwołania przyjętego, jeżeli nie jest on w stanie sprostać wymogom stawianym wobec personelu nauczającego szkół katolickich.¹²⁸

4.3.5. *Uczniowie szkół katolickich*

Na mocy układu ze Stolicą Apostolską z 15 maja 1973 r., Nadrenia - Palatynat gwarantuje uczniom szkół katolickich udzielanie „bezpłatnej pomocy w takiej samej mierze jak uczniom odpowiednich szkół publicznych” (art. 9).¹²⁹

¹²⁶ AAS 65 (1973), s. 640; por. T. Włodarczyk, dz. cyt., s. 464.

¹²⁷ AAS 65 (1973), s. 634; J. Krukowski, dz. cyt., s. 200.

¹²⁸ AAS 65 (1973), s. 634, 641.

¹²⁹ AAS 65 (1973), s. 634.

Wynika stąd, że uczniowie szkół katolickich mają takie same prawa do pomocy z budżetu państwa i w takim samym zakresie, jakie mają uczniowie analogicznych szkół publicznych.¹³⁰

4.3.5.1. Świadczenia socjalne dla uczniów

Układ między Stolicą Apostolską i Krajem Nadrenii-Palatynatu dotyczący szkół i doskonalenia nauczycieli z 15 maja 1973 r. gwarantuje zwrot z budżetu krajowego wydatków na konieczny transport uczniów uczęszczających do następujących szkół katolickich:

- 1) szkół podstawowych (Grundschule),
- 2) głównych (Hauptschule),
- 3) specjalnych (Sonderschulen) (art. 8).¹³¹

Zwrot kosztów dojazdu następuje jednak wówczas, gdy szkoła katolicka znajduje się w tym samym okręgu szkolnym, w którym położona jest szkoła publiczna, do której uczniowie powinni uczęszczać. W przypadku szkół specjalnych powinna to być szkoła najbliższa.¹³²

4.4. Sara

4.4.1. Uznanie prawa Kościoła do zakładania i prowadzenia własnych szkół

Układ między Stolicą Apostolską i Krajem Sary dotyczący szkół katolickich z 21 lutego 1975 r. postanawia: „Kościołowi katolickiemu pozostaje zagwarantowane prawo do zakładania szkół i posiadania ich na własność[...]” (art. 1).¹³³

Dokument potwierdza nie tylko należne Kościołowi prawo organizowania i kierowania szkołami katolickimi, ale także podkreśla, że szkoły te mogą być przedmiotem własności Kościoła katolickiego.

4.4.2. Status szkół katolickich

Szkoły katolickie zakładane i prowadzone przez Kościół katolicki w Kraju Sary posiadają status szkół prywatnych. Jednak zgodnie z po-

¹³⁰ T. Włodarczyk, dz. cyt., s. 465; por. J. Krukowski, dz. cyt., s. 200.

¹³¹ AAS 65 (1973), s. 633.

¹³² AAS 65 (1973), s. 640.

¹³³ AAS 67 (1975), s. 248-249.

stanowieniem układu z 21 lutego 1975 r. są one „zrównane w randze ze szkołami publicznymi” (art. 1).¹³⁴

Powyższa gwarancja oznacza, że ukończenie szkoły katolickiej daje takie same uprawnienia jak świadectwo ukończenia analogicznej szkoły państwowej. Ponadto niektóre szkoły zakładane i prowadzone przez Kościół katolicki po spełnieniu wymaganych prawem warunków mogą, działając na podstawie użyteczności publicznej, uzyskać status szkół prywatnych pełniących funkcje publiczne (art. 3).¹³⁵

4.4.3. Dotacje państwowe

Układ między Stolicą Apostolską i Krajem Sary dotyczący szkół katolickich z 21 lutego 1975 r. zawiera ogólną gwarancję, że Kraj Sary: „W zakresie ogólnych środków pomocy dla szkół, będących w gestii swobodnej,[...] udzieli swej pomocy szkołom będącym w posiadaniu Kościoła katolickiego” (art.2).¹³⁶

Z powyższej dyspozycji wynika, że władze państwowe wspierają wszystkie szkoły katolickie na zasadzie ogólnych świadczeń na rzecz szkół prywatnych. Sprawy te są przedmiotem regulacji krajowego prawa oświatowego.

Pewna część szkół katolickich, założona zgodnie z przepisami prawa państwowego i uznana przez Państwo, może spełniać zadania i funkcje szkół publicznych, odciążając tym samym państwowy system szkolny. Szkoły te, „[...]na wniosek instytucji zarządzającej będą wspomagane za pośrednictwem subwencji z finansów publicznych, jak również przez przydział personelu nauczycielskiego państwowego” (art. 3).¹³⁷ Pomoc Państwa dla wspomnianych szkół przybiera formę subwencji rzeczowych, osobowych i inwestycyjnych, co reguluje analizowany układ.

Warto dodać, że powyższe rozwiązanie dotyczące pomocy Państwa dla szkolnictwa katolickiego jest analogiczne jak w układzie między Stolicą Apostolską i Krajem Nadrenii-Palatynatu dotyczącym szkół i doskonalenia nauczycieli z 15 maja 1973 r.¹³⁸

¹³⁴ AAS 67 (1975), s. 249; por. Układ między Stolicą Apostolską i Krajem Nadrenii-Palatynatu dotyczący szkół i doskonalenia nauczycieli, podpisany 15 maja 1973 r., AAS 65 (1973), s. 632.

¹³⁵ AAS 67 (1975), s. 249.

¹³⁶ AAS 67 (1975), s. 249.

¹³⁷ AAS 67 (1975), s. 249.

¹³⁸ Por. AAS 65 (1973), s. 632.

4.4.3.1. Subwencje rzeczowe

Na mocy układu ze Stolicą Apostolską z 21 lutego 1975 r. władze krajowe Sary zobowiązały się uczestniczyć w kosztach rzeczowych związanych z prowadzeniem szkół katolickich, pozostających w gestii Kościoła katolickiego. Pomocą Państwa zgodnie z prawem konkordatowym objęte są następujące szczeble szkół katolickich:

- 1) podstawowe (Grundschulen),
- 2) zasadnicze (Hauptschulen),
- 3) specjalne (Sonderschulen).

W przypadku tych szkół władze krajowe zwracają „[...]kwoty wydane na [...] bieżące wydatki, które będą obliczane na równi z tymi, jakie otrzymują szkoły publiczne[...]” (art. 4).¹³⁹

Jeżeli chodzi o pozostałe szkoły katolickie pełniące funkcje szkół publicznych (Ersatzschulen) to władze krajowe Sary zwracają przynajmniej 90% wspomnianych wydatków (art. 4).¹⁴⁰

Z powyższej analizy wynika, że w Kraju Sary stałe koszty rzeczowe związane z funkcjonowaniem katolickich szkół podstawowych i średnich działających na zasadzie użyteczności publicznej pokrywane są z budżetu krajowego.

4.4.3.2. Subwencje osobowe

Koszty utrzymania personelu nauczycielskiego i pomocniczego szkół katolickich posiadających status szkół pełniących funkcje publiczne pokrywane są z budżetu krajowego w sposób analogiczny do kosztów rzeczowych tych szkół.¹⁴¹

Obok subwencji z publicznych finansów na fundusz osobowy szkół katolickich, krajowe władze szkolne Sary przydziela „[...]nauczycieli państwowych na potrzeby szkół będących w gestii Kościoła katolickiego, zapewniając im odpowiednie traktowanie ekonomiczne” (art. 8).¹⁴²

¹³⁹ AAS 67 (1975), s. 249. Pojęcie „szkoły pozostające w gestii Kościoła katolickiego” obejmuje szkoły prowadzone przez kościelne organizacje lub stowarzyszenia katolickie uznane w sensie kościelnoprawnym za instytucje zarządzające szkołą (AAS 67 (1975), s. 252; Por. T. Włodarczyk, dz. cyt., s. 473).

¹⁴⁰ AAS 67 (1975), s. 249.

¹⁴¹ AAS 67 (1975), s. 249.

¹⁴² AAS 67 (1975), s. 250.

Przydział państwowego personelu nauczycielskiego dla szkół katolickich, którego wielkość jest porównywalna z liczbą nauczycieli przewidywanych średnio dla pokrycia potrzeb w analogicznej szkole publicznej, następuje na wniosek kościelnej instytucji zarządzającej szkołą i w przypadku konkretnego nauczyciela może być dokonany tylko za jego zgodą. Ponadto kościelne władze szkolne zachowują sobie prawo żądania, aby przydział został odwołany, jeśli nauczyciel nie jest w stanie sprostać szczególnym wymagom wynikającym z celu edukacyjnego i formacyjnego szkoły.¹⁴³

4.4.3.3. *Subwencje inwestycyjne*

Układ ze Stolicą Apostolską dotyczący szkół katolickich z 21 lutego 1975 r. gwarantuje subwencje dla szkół katolickich na wydatki związane z zaaprobowaną przez władze szkolne budową i rozbudową budynków i pomieszczeń szkolnych, jak również na wydatki na pierwsze urządzenia (art. 5).

Dotacje Państwa na ten cel są zróżnicowane w zależności od typu szkoły. Dla katolickich szkół podstawowych (Grundschulen), zasadniczych (Hauptschulen) i specjalnych (Sonderschulen) zostanie przyznana z budżetu krajowego kwota pieniężna na pokrycie 80% wydatków inwestycyjnych. W przypadku pozostałych szkół katolickich dotacje te sięgną 50% kosztów (art. 5).¹⁴⁴

4.4.4. *Uczniowie szkół katolickich*

4.4.4.1. *Kryteria przyjmowania uczniów*

Prawo konkordatowe pozostawia całkowicie w gestii Kościoła katolickiego ustalanie kryteriów stawianych wobec ubiegających się o przyjęcie do szkół katolickich, uwzględniających specyficzny cel naukowy i wychowawczy tych instytucji.¹⁴⁵

4.4.4.2. *Świadczenia socjalne dla uczniów*

Prawo konkordatowe zapewnia uczniom szkół katolickich pozostających pod zarządem Kościoła katolickiego i pełniącym funkcje szkół publicznych (Ersatzschulen) „[...] bezzwrotne subsydia dydak-

¹⁴³ AAS 67 (1975), s. 250.

¹⁴⁴ AAS 67 (1975), s. 249.

¹⁴⁵ T. Włodarczyk, dz. cyt., s. 472-473.

tyczne w tej samej mierze co uczniom odpowiednich szkół publicznych” (art. 7).¹⁴⁶

Jak wynika z cytowanej normy prawa konkordatowego uczniowie wymienionych wyżej szkół katolickich posiadają darmowy dostęp do pomocy naukowych w takim samym zakresie jak uczniowie analogicznych szkół publicznych.¹⁴⁷

Ponadto uczniowie katolickich szkół:

- 1) podstawowych (Grundschule),
- 2) zawodowych (Orientierungsstufe),
- 3) głównych (Hauptschulen),
- 4) specjalnych (Sonderschulen),

mają zapewniony, na wniosek kościelnej instytucji zarządzającej szkołą, zwrot kosztów dojazdu do szkół z budżetu krajowego.

Wysokość tej pomocy nie może jednak przekraczać wysokości sum jakie byłyby udzielane na transport w przypadku uczęszczania tych uczniów do analogicznych szkół publicznych położonych w miejscowym okręgu szkolnym (art. 6).¹⁴⁸

5. Portugalia

5.1. Uznanie prawa Kościoła do zakładania i prowadzenia własnych szkół

Konkordat między Stolicą Apostolską i Republiką Portugalii z 7 maja 1940 r. postanawia: „Stowarzyszenia oraz organizacje kościelne mogą swobodnie zakładać i prowadzić szkoły prywatne paralelne do państwowych [...]” (art. 20).¹⁴⁹

Portugalia respektuje więc prawo Kościoła do zakładania i prowadzenia szkół katolickich. Jedynym warunkiem stawianym przez prawo konkordatowe jest konieczność dostosowania tych szkół do typu i rodzaju szkolnictwa organizowanego przez Państwo.¹⁵⁰

¹⁴⁶ AAS 67 (1975), s. 250.

¹⁴⁷ Por. Włodarczyk, dz. cyt., s. 472.

¹⁴⁸ AAS 67 (1975), s. 250.

¹⁴⁹ AAS 32 (1940), s. 224.

¹⁵⁰ A. Perugini, *De novis Conventionibus Lusitanis*, Apollinaris 13 (1940), s. 212; Por. M. Staszewski, dz. cyt., s. 32.

5.2. *Status szkół katolickich*

Konkordat portugalski z 7 maja 1940 r. mówi, że szkoły katolickie są to „[...] szkoły prywatne analogiczne do państwowych [...]”(art. 20).¹⁵¹

Z powyższej normy wynika, że szkoły zakładane i prowadzone przez Kościół katolicki w Portugalii są:

- 1) instytucjami prywatnymi,
- 2) analogiczne do państwowych.

Oznacza to, że muszą to być szkoły relatywne, jeśli chodzi o typ i rodzaj, ze szkołami państwowymi. Mogą to być zatem szkoły podstawowe i średnie pod warunkiem, że będą spełniać wymogi, zarówno formalne jak i odnoszące się do programu nauczania, stawiane wobec tego szczebla szkół przez ustawodawstwo państwowe.

5.3. *Nadzór nad szkołami katolickimi*

Na mocy prawa konkordatowego Państwo rości sobie prawo posiadania nadzoru nad szkołami katolickimi zgodnie z ogólnymi przepisami prawa państwowego(art.20).¹⁵²

Konkordat nie podaje jednak rodzaju ani zakresu owej kontroli. Można wnioskować, że chodzi o pieczęć władz oświatowych nad poszczególnymi szkołami katolickimi, które mają czuwać nad odpowiednim poziomem nauczania, właściwym dla danego typu i rodzaju szkół oraz innymi wymogami koniecznymi do zachowania przez katolickie szkoły, aby mogły utrzymać status należny danemu rodzajowi szkolnictwa.¹⁵³

6. Włochy

6.1. *Uznanie prawa Kościoła do zakładania i prowadzenia własnych szkół*

Na mocy Układu między Stolicą Apostolską i Republiką Włoską w sprawie rewizji Konkordatu Laterańskiego z 18 lutego 1984 r., we Włoszech nastąpiło przejście od systemu publicznej szkoły wyznaniowej do systemu pluralizmu szkolnego.

¹⁵¹ AAS 32 (1940), s. 224.

¹⁵² AAS 32 (1940), s. 224.

¹⁵³ A. Perugini, art. cyt., s. 212; M. Staszewski, dz. cyt., s. 32.

W obowiązującym konkordacie Państwo Włoskie, w zgodzie z zasadą wolności szkoły i nauczania w granicach przewidzianych w swej konstytucji, gwarantuje Kościołowi katolickiemu prawo do swobodnego zakładania szkół wszelkiego rodzaju i stopnia oraz zakładów wychowawczych (art. 9 ust 1).¹⁵⁴

Prawo konkordatowe uznaje prawo Kościoła do zakładania i prowadzenia szkół katolickich i instytucji wychowawczych „wszelkiego typu i stopnia”, a więc także przedszkoli oraz szkół podstawowych i średnich.

U podstaw tego uprawnienia przyznanego Kościołowi katolickiemu leży konstytucyjna zasada wolności szkoły i wychowania. Konstytucja Republiki Włoskiej przewiduje, że instytucje i osoby prywatne mają prawo do tworzenia szkół.¹⁵⁵

Konkordatowa gwarancja udzielona Kościołowi katolickiemu nie jest więc gwarancją jakiegokolwiek przywileju, ale poszanowaniem zasady równości, jaka przysługuje wszystkim obywatelom i instytucjom oraz zasady wolności, usankcjonowanych przez konstytucję republikańską.¹⁵⁶

6.2. Status szkół katolickich

Układ między Stolicą Apostolską i Republiką Włoską w sprawie re wizji Konkordatu Laterańskiego z 18 lutego 1984 r. nie określa wprost statusu szkół katolickich, ale z kontekstu wynika, że szkoły te we Włoszech posiadają status szkół prywatnych.

Prawo konkordatowe stwierdza: „Tym szkołom, które otrzymują parytet, zapewniona jest pełna swoboda” (art. 9 ust 2).¹⁵⁷

Konkordat zapewnia katolickim szkołom podstawowym i średnim możliwość uzyskania parytetu ze szkołami publicznymi. Nie dotyczy to jednak wszystkich szkół katolickich, a jedynie tych, które zostaną uznane za równorzędne ze szkołami państwowymi tzn. spełniają wymogi prawa państwowego stawiane wobec tego typu szkół.¹⁵⁸

„Pełna swoboda” katolickich szkół podstawowych i średnich oznacza ich autonomię. Jednak państwowe władze szkolne na mocy konstytucji, co wynika z art. 9 ust. 1 konkordatu, są uprawnione do kontro-

¹⁵⁴ AAS 77 (1985), s. 528.

¹⁵⁵ Art. 33 Konstytucji Republiki Włoskiej.

¹⁵⁶ J. Krukowski, dz. cyt., s. 201.

¹⁵⁷ AAS 77 (1985), s. 528.

¹⁵⁸ J. Krukowski, dz. cyt., s. 201.

lowania szkolnictwa katolickiego, w tym co dotyczy: organizacji nauki, mianowania i dyscypliny nauczycieli, podziału kursów itp. Szkoły katolickie, podobnie jak państwowe, zobowiązane są do przestrzegania tych samych zasad współżycia społecznego higieny, miejsc zdanych do nauczania. Przyznanie „pełnej swobody” nie wyklucza również interwencji władzy państwowej, policji w sytuacjach, w których naruszone zostałyby prawo.¹⁵⁹

Problem dyskusyjny we Włoszech stanowi brak gwarancji subwencjonowania przez Państwo szkół prywatnych, w tym szkolnictwa katolickiego, na równi ze szkołami publicznymi. Brak takiej równości w subwencjonowaniu powoduje nierówne traktowanie ekonomiczne rodziców, jako obywateli posyłających na zasadzie wyboru swoje dzieci do szkół prywatnych, w stosunku do tych rodziców, którzy posyłają je do szkół publicznych.¹⁶⁰

Rodzice wybierający szkoły katolickie dla swoich dzieci są podwójnie opodatkowani: raz na szkoły publiczne, a drugi raz na szkoły prywatne. Według niektórych autorów jest to przejaw dyskryminacji. Obecne władze włoskie stoją bowiem na stanowisku, że instytucje prywatne nie mają prawa do subwencji państwowych.¹⁶¹

6.3. Uczniowie szkół katolickich

Konkordat włoski z 1984 r. gwarantuje „[...]uczniom [szkół katolickich] równorzędne traktowanie z tym, jakie posiadają uczniowie szkół państwowych oraz innych instytucji terytorialnych, także w zakresie egzaminów państwowych” (art. 9 ust. 2).¹⁶²

Zatem uczniowie katolickich szkół podstawowych i średnich posiadają takie same prawa jak dzieci i młodzież uczące się w szkołach państwowych. Tym samym świadectwa uzyskane w szkołach katolickich są respektowane w takim samym zakresie i dają takie same uprawnienia, jak analogiczne świadectwa szkół prowadzonych przez Państwo.¹⁶³

¹⁵⁹ F. Finocchiaro, *Diritto Ecclesiastico*, Bologna 1991, s. 259.

¹⁶⁰ J. Krukowski, dz., cyt. s. 201.

¹⁶¹ Por. M. Morgante, *Il concordato tra la Santa Sede e la Repubblica Italiana nella revisione del 18 febbraio 1984*, Torino 1988, s. 196-199.

¹⁶² AAS 77 (1985), s. 528.

¹⁶³ F. Finocchiaro, dz. cyt., s. 259; Morgante, dz. cyt., s. 201.

7. Polska

7.1. *Uznanie prawa Kościoła do zakładania i prowadzenia własnych szkół*

Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską, podpisany 28 lipca 1993 r. (ratyfikowany w 1998 r.) gwarantuje Kościołowi katolickiemu prawo do zakładania i prowadzenia „[...]placówek oświatowych i wychowawczych, w tym przedszkoli oraz szkół wszystkich rodzajów, zgodnie z przepisami prawa kanonicznego i na zasadach określonych przez odpowiednie ustawy” (art. 14 pkt 1).¹⁶⁴

Uprawnienia Kościoła wpisane do powyższego artykułu obejmują generalnie „placówki wychowawcze i oświatowe”, a w szczególności przedszkola, szkoły podstawowe i ponadpodstawowe wszystkich rodzajów.¹⁶⁵

Zakładanie i prowadzenie wspomnianych instytucji oświatowo-wychowawczych przedmiotowo uzależnione jest od spełnienia dwóch warunków:

Pierwszym z nich jest zachowanie przepisów prawa kanonicznego w celu uzyskania statusu instytucji kościelnych. O nadaniu im takiego statusu formalnie decyduje dekret kompetentnej władzy kościelnej, tzn. jeżeli jest to placówka diecezjalna- dekret ordynariusza miejsca; jeśli placówka o zasięgu krajowym- dekret Konferencji Episkopatu Polski.¹⁶⁶ Z punktu widzenia Stolicy Apostolskiej zasada ta jest związana w sposób oczywisty z koniecznością zachowania przez Kościół katolicki swojej tożsamości w zakresie własnego szkolnictwa.¹⁶⁷

Drugim warunkiem jest zachowanie zasad ustalonych przez prawo polskie dotyczących powoływania tych placówek, ich uznawania i przydzielania im odpowiedniego statusu w obrębie polskiego systemu oświaty. Zakładanie i prowadzenie szkół katolickich oznacza bowiem nie tylko powoływanie tych placówek do istnienia w sensie faktycznym, ale obejmuje także zasadę umiejscowienia ich w prawnym systemie szkolnictwa.¹⁶⁸

¹⁶⁴ Dz. U. 1998, nr 51, poz. 318.

¹⁶⁵ W. Góralski, W. Adamczewski, *Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską z 28 lipca 1993 r.*, Płock 1994, s. 80.

¹⁶⁶ J. Krukowski, *Gwarancje dotyczące wolności w dziedzinie nauczania i wychowania*, Ateneum Kapłańskie (1996), s. 42.

¹⁶⁷ W. Góralski, W. Adamczewski, dz. cyt., s. 81.

¹⁶⁸ Tamże, s. 80-81.

7.2. Status szkół katolickich

Konkordat między Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską z 28 lipca 1993 r. określa status szkół zakładanych i prowadzonych przez Kościół katolicki w sposób następujący: „W realizowaniu minimum programowego przedmiotów obowiązkowych i w wystawianiu druków urzędowych szkoły te podlegają prawu polskiemu. W realizowaniu programu nauczania pozostałych przedmiotów szkoły te stosują się do przepisów kościelnych. O publicznym charakterze tych szkół i placówek decyduje prawo polskie” (art. 14 ust. 2).¹⁶⁹ O nadaniu danej placówce statusu przewidzianego przez ustawodawstwo polskie decydują kompetentne władze państwowe, działając zgodnie z ustawą o systemie oświaty i aktami wykonawczymi stanowionymi przez Ministra Edukacji Narodowej. Status, jaki mogą uzyskać szkoły prowadzone przez instytucje kościelne, może być zróżnicowany. Mogą one przyjąć status szkół prywatnych, szkół społecznych lub szkół publicznych. Szkoły prywatne i społeczne mogą mieć uprawnienia szkół publicznych, ale różnią się od publicznych szerszą autonomią.

Warunkiem uzyskania uprawnień szkół publicznych jest przestrzeganie „minimum programowego” ustalonego przez władze szkolne. Szkoły, które spełniają ten warunek, mogą wystawiać druki urzędowe zgodnie z obowiązującymi przepisami państwowymi.¹⁷⁰

Nadanie szkole statusu placówki publicznej oznacza z jednej strony uznanie jej za równorzędną ze szkołą prowadzoną przez organy administracji państwowej lub samorządowej, z drugiej zaś nakłada na szkołę i jej program konieczność dostosowania się do państwowego prawa oświatowego.¹⁷¹

7.3. Programy szkół katolickich

W realizowaniu programów nauczania szkoły katolickie podlegają zarówno krajowemu prawu oświatowemu, jak i przepisom kościelnym. Konkordat z 1993 r. zobowiązuje szkoły katolickie, aby zachowywały „minimum programowe” ustalone przez władze państwowe. Natomiast

¹⁶⁹ Dz. U. 1998, nr 51, poz. 318.

¹⁷⁰ J. Krukowski, art. cyt., s. 43.

¹⁷¹ W. Góralski, W. Adamczewski, dz. cyt., s. 81; por. J. Wiśłocki, *Konkordat polski 1993. Tak czy nie?*, Poznań 1993, s. 146.

w realizacji pozostałych przedmiotów szkoły te stosują się do przepisów kościelnych (art. 14 ust. 2).¹⁷²

Wynika stąd, że szkoły katolickie dzięki realizacji „minimum programowego” ustalonego przez władze państwowe umożliwią uczniom uzyskanie porównywalnego zakresu wiedzy, jak ma to miejsce w równoległych szkołach państwowych. Realizacja pozostałych przedmiotów w opraciu o prawo kościelne, a więc zgodnie z podstawowymi zasadami nauki katolickiej, gwarantuje tym placówkom charakter katolicki. Dzięki temu rodzice kierujący swoje dzieci do szkół katolickich, uzyskują gwarancję, że szkoła ta zapewni im nauczanie w wymiarze wymaganym przez prawo państwowe i jednocześnie odpowiednią formację religijną.¹⁷³

7.4. Dotacje państwowe

Państwo, na mocy prawa konkordatowego, gwarantuje udzielanie subwencji szkołom katolickim z budżetu Państwa lub organów samorządu terytorialnego „[...] na zasadach określonych przez odpowiednie ustawy” (art. 14 ust. 4).¹⁷⁴

Szkoły katolickie bowiem realizują program wychowania obejmujący nie tylko elementy nauki katolickiej, ale również -w oparciu o tę naukę- formację człowieka w odniesieniu do dobra wspólnego, aby w ten sposób przygotować dzieci i młodzież do czynnego udziału w życiu społecznym. Jest to więc rola służebna szkół katolickich przede wszystkim w stosunku do rodziców i dzieci, jako obywateli Państwa, jak również w stosunku do samego Państwa, które jest wspierane w swoim wysiłku kształcenia i wychowywania dzieci i młodzieży.¹⁷⁵

Gwarancje tych subwencji nie są więc przywilejem dla Kościoła, jak głoszą niektórzy przeciwnicy konkordatu, ale są wyrazem poszanowania i zrównania prawa tych rodziców, jako podatników, którzy posyłają swoje dzieci do szkół prywatnych, z tymi rodzicami, którzy posyłają swoje dzieci do szkół publicznych.¹⁷⁶

¹⁷² J. Krukowski, *Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską podpisany 28 lipca 1993 r. -zagadnienia prawnoustrojowe*, w: *Nowy Konkordat a prawo polskie*, (praca zbiorowa pod red. J. Krukowskiego), Warszawa 1994, s. 46.

¹⁷³ W. Góralski, W. Adamczewski, dz. cyt., s. 82.

¹⁷⁴ Dz. U. 1998, nr 51, poz. 318; por. Krukowski, *Gwarancje dotyczące wolności w dziedzinie nauczania i wychowania*, art. cyt., s. 43.

¹⁷⁵ W. Góralski, W. Adamczewski, dz. cyt., s. 81; por. kan 795.

¹⁷⁶ J. Krukowski, *Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską*, dz. cyt., s. 46; J. Wiślocki, dz. cyt., s. 46.

W tej sprawie konkordat nie wprowadza nowych zobowiązań finansowych Państwa na rzecz szkół prowadzonych przez instytucje kościelne w stosunku do tego, co jest zagwarantowane w obowiązującej ustawie o „systemie oświaty” w stosunku do wszystkich szkół. Jest to potwierdzenie obowiązujących norm prawa krajowego.¹⁷⁷

7.5. *Nauczyciele szkół katolickich*

Konkordat polski określa również status nauczycieli i uczniów szkół katolickich: „Nauczyciele, wychowawcy i inni pracownicy oraz uczniowie i wychowankowie szkół [...] [katolickich]- jeśli są one szkołami lub placówkami publicznymi albo mają uprawnienia szkół lub placówek publicznych- mają prawa i obowiązki takie same jak analogiczne osoby w szkołach i placówkach publicznych” (art. 14 ust. 3).¹⁷⁸

Państwo polskie gwarantuje personelowi nauczycielskiemu oraz uczniom szkół prowadzonych przez instytucję kościelną uprawnienia analogiczne do pracowników i uczniów szkół publicznych, jeśli mają one status lub przynajmniej uprawnienia szkół publicznych.¹⁷⁹

Jest to następstwem ogólnej zasady, w myśl której spełnienie tych samych warunków powoduje jednakowe skutki prawne w danej dziedzinie prawa przedmiotowego. W konsekwencji jest więc to szczególnie postać zasady równouprawnienia obywateli Państwa na podstawie ogólnie przyjętych norm konstytuujących demokratyczne społeczeństwo.¹⁸⁰

7.6. *Uczniowie szkół katolickich*

Na mocy konkordatu uczniowie i wychowankowie szkół katolickich, przy założeniu, że szkoły te posiadają status albo uprawnienia szkół lub placówek publicznych, mają te same prawa i obowiązki co uczniowie analogicznych instytucji publicznych (art. 14 ust. 3).¹⁸¹ Zachowana została w tym wypadku zasada analogii.¹⁸²

¹⁷⁷ J. Krukowski, *Gwarancje dotyczące wolności w dziedzinie nauczania i wychowania*, art. cyt., s. 43.

¹⁷⁸ Dz. U. 1998, nr 51, poz. 318.

¹⁷⁹ J. Krukowski, *Konkordaty współczesne*, dz. cyt., s. 202.

¹⁸⁰ W. Góralski, W. Adamczewski, dz. cyt., s. 81.

¹⁸¹ Dz. U. 1998, nr 51, poz. 318.

¹⁸² W. Góralski, W. Adamczewski, dz. cyt., s. 83.

7.7. Prawo wydawania świadectw i dyplomów

W wystawianiu świadectw, dyplomów i innych druków urzędowych szkoły katolickie zobowiązane są do respektowania przepisów prawa krajowego (art. 14 ust. 2).¹⁸³ Tym samym świadectwa i dyplomy uzyskane w szkołach katolickich dają takie same uprawnienia jak analogiczne dokumenty uzyskane w szkołach państwowych.

Wnioski

Podsumowując powyższe rozważania należy stwierdzić, że sprawy szkolnictwa katolickiego regulują umowy konkordatowe z następującymi państwami europejskimi:

Austrią (1933 i 1962); Hiszpanią (1979); Malcią (1991); Rzeszą Niemiecką (1933); Bawarią (1924 /nowelizowany w 1968 i 1974/, 1966, 1970); Dolną Saksonią (1965, 1973, 1993); Nadrenią-Palatynatem (1969, 1973); Nadrenią Północną-Westfalią (1984); Sarą (1975, 1985); Portugalią (1940); Włochami (1984); Izraelem (1993); Polską (1993) /ratyfikowany 1998/.

Regulacje te dotyczą następujących kwestii:

1) *Status szkół katolickich*

Umowy konkordatowe gwarantują szkołom katolickim, podobnie jak innym instytucjom edukacyjno-wychowawczym, generalnie status szkół prywatnych. Niektóre konkordaty gwarantują tym szkołom także możliwość uzyskania statusu i uprawnień analogicznych do szkół publicznych. Status szkół katolickich regulują umowy konkordatowe z: Austrią, Hiszpanią, Malcią, Rzeszą Niemiecką i krajami związkowymi RFN /Dolna Saksonia, Nadrenia-Palatynat, Sara/, Portugalią, Włochami, Polską.

2) *Programy szkół katolickich*

Warunkiem, od którego władze państwowe uzależniają zapewnienie szkołom katolickim uprawnień do otrzymania dotacji, jest realizowanie „minimum programowego”, jakie obowiązuje w analogicznych szkołach publicznych. Zapewnia to uczniom szkół katolickich wychowanie oparte na zasadach Kościoła katolickiego, a jednocześnie uzyskanie takiego samego wykształcenia jakie gwarantują równoległe szkoły publiczne. Kwestie te regulują umowy konkordatowe z Malcią i Polską.

¹⁸³ Dz. U. 1998, nr 51, poz. 318.

3) *Dotacje państwowe*

Podstawowym i zasadniczym elementem gwarancji konkordatowych dotyczących katolickiego szkolnictwa jest sprawa pomocy finansowej ze środków publicznych. Konkordaty z Hiszpanią i Polską zawierają ogólną gwarancję dotyczącą pomocy finansowej państwa na rzecz szkół katolickich. W innych umowach konkordatowych zagwarantowana pomoc ze środków publicznych przybiera formę subwencji: rzeczowych, personalnych i inwestycyjnych.

a) *subwencje rzeczowe*

Państwo gwarantuje całościowy lub częściowy zwrot bieżących wydatków związanych z prowadzeniem szkół katolickich. Gwarancje dotyczące tych subwencji zawierają umowy konkordatowe z: Dolną Saksonią, Nadrenią-Palatynatem i Sarą.

b) *subwencje osobowe*

Władze państwowe partycypują w opłacaniu personelu nauczycielskiego i pomocniczego szkół katolickich lub przydzielają spośród personelu państwowego opłacanych przez siebie nauczycieli. Gwarancje subwencji personalnych zawierają konkordaty z: Austrią, Malcią, Dolną Saksonią, Nadrenią-Palatynatem i Sarą.

c) *subwencje inwestycyjne*

Dotyczą pomocy z budżetu państwa na budowę i remont budynków szkolnych.

Omawiane gwarancje zawierają umowy konkordatowe z: Malcią, Bawarią, Dolną Saksonią, Nadrenią-Palatynatem i Sarą.

4) *Nauczyciele szkół katolickich*

Podstawowym celem gwarancji konkordatowych w tym zakresie jest zapewnienie nauczycielom szkół katolickich praw i obowiązków analogicznych z nauczycielami szkół i placówek publicznych. Umowy konkordatowe gwarantują prawo do wynagrodzenia, świadczeń socjalnych i emerytalnych właściwych tej grupie zawodowej. Sprawy te regulują umowy konkordatowe z: Austrią, Malcią, Rzeszą Niemiecką i krajami związkowymi RFN /Dolna Saksonia, Nadrenia-Palatynat/ oraz Polską.

5) *Uczniowie szkół katolickich*

Na mocy gwarancji zawartych w umowach konkordatowych uczniowie szkół katolickich otrzymują status analogiczny do uczniów uczęszczających do równoległych szkół publicznych. Gwarancje dotyczą świadczeń socjalnych ze strony państwa (stypendia), zwrotu wydatków związanych z dojazdem do szkół itp. Powyższe gwarancje zawierają umowy

konkordatowe z: Malta, Dolną Saksonią, Nadrenią-Palatynatem, Włochami i Polską.

6) *Nadzór nad szkołami katolickimi*

Na mocy umów konkordatowych władze państwowe pragną zachować prawo kontroli szkół katolickich zgodnie z ogólnymi wymogami dotyczącymi szkół prywatnych. Nadzór państwa odnosi się do poziomu nauczania, realizacji programów, bezpieczeństwa i higieny pracy czy kontroli danych dotyczących świadczeń finansowych państwa. Sprawy te regulują umowy konkordatowe z: Dolną Saksonią i Portugalią.

7) *Prawo wydawania świadectw i dyplomów*

Prawo konkordatowe gwarantuje uznanie świadectw i dyplomów wydanych przez szkoły katolickie lub podaje zasady ich homologacji. Kwestie te rozstrzygają umowy z Malta i Polską.

Suole cattoliche nei attuali concordati con i paesi europei

In riasunto possiamo dire che le gestioni riguardanti l'educatione cattolica vengono regolati dai concordati con i sequenti paesi europei: Austria (1933 e 1962); Spagna (1979); Malta (1991); Germania (1933); Baviera (1924 /attualizzato nel 1968 e 1974/ , 1966, 1970); Niedersachsen (1965, 1973, 1993); Renania-Palatinato (1969, 1973); Nordreno-Westfalia (1984), Saarland (1975, 1985); Portogallo (1940); Italia (1984); Israel (1993); Polonia (1993 ratificato 1998).

Le regolazioni riguardano le seguenti questioni:

- 1) Lo status delle scuole cattoliche;
- 2) I programmi delle scuole cattoliche;
- 3) I finanziamenti statali;
 - a) sovvenzioni materiali,
 - b) sovvenzioni personali,
 - c) sovvenzioni investitive.
- 4) Gli insegnanti delle scuole cattoliche;
- 5) Gli alunni delle scuole cattoliche;
- 6) Il controllo delle scuole cattoliche;
- 7) Il diritto di conferire certificati e diplomi.